

DE RELATIE STAD – CRIMINALITEIT VANUIT POLITIONEEL OOGPUNT. EEN GEOGRAFISCH CRIMINOLOGISCHE ANALYSE

W. Bruggeman*

1. Inleiding

1.1. De studie van de criminaliteit laat zich, wat de ruimtelijke aspecten betreft, benevens de criminaliteitsfenomenologie (periodieke verschijnselen, hier ook in ruimtelijk verband), indelen in: criminaliteitsecologie (woonplaats dader), criminaliteitstopografie (plaats misdrijf), mobiliteitsanalyse ('movement pattern' analyse) en criminaliteitsgeografie (algemene benadering van de ruimtelijke spreiding van de criminaliteit en van de ruimtelijke kenmerken van de daderpopulaties).¹

Alle voorwaarden die de criminele aantrekkingskracht binnen een zone of ruimte kunnen verklaren, komen voor de ondersteuning van deze analyse in aanmerking. Het betreft hier sociologische, psychologische, culturele, demografische, economische en andere bijzonderheden die de bevolking permanent of tijdelijk binnen die ruimte of zone kenmerken.²

De criminaliteit kan hierbij algemeen en/of thematisch bestudeerd worden, waarbij telkens de criminele structuur (misdrijf en dader), de delictsstructuur, de pleegplaats en de chronografie (benadering in de tijd) interessante studieaspecten (kunnen) bieden.

Via operationeel onderzoek wordt dan gezocht naar modellen die de (regionale) ongelijkheid beschrijven en verklaren. Uiteraard zijn bij de studie van het onderscheid stad/platteland al deze aspecten van belang. Toch moeten we noodgedwongen beperkingen invoeren en dit in functie van de (on)beschikbaarheid van gegevens en van de toegewezen thematische beperking.

1.2. Criminaliteit en stad staan, en dat vermoedt zowat iedereen, causaal met elkaar in relatie.

Wie echter het doek openschuift, aanschouwt onmiddellijk een theaterscène waar actief gespeeld wordt, doch waarbij het niet zo duidelijk is wat nu echt de onderliggende structuren, de duwende en vernieuwende krachten zijn, en wat de verschillende tonelen hebben. Om maar direct met de deur in huis te vallen: het evalueren is zeer moeilijk. Ik denk hierbij aan de beperkte intrinsieke waarde van

* W. BRUGGEMAN is kolonel bij de Rijkswacht.

1. GEORGES, D., *The Geography of Crime and Violence: A Spatial and Ecological Perspective*, Resource paper for college geography, State University of New York and Albany, 1978, 26 p. (4).

2. PLATZ, M., SCHWINGES, V. en WEISS, R., *Strukturen der Kriminalität in Solingen*, B.K.A.-Forschungsreihe, 1985.

politieel geregistreerde criminaliteitscijfers, de ongeken- de en te weinig weten- schappelijk bestudeerde inbreng van de tijdelijke (werk-, school-) bevolking als potentiële dader en/of slachtoffer van misdrijven en het omgaan (behalve in de geografie) met ruimtelijke deelelementen.

Toch zullen we proberen om, uitgaande van een overzicht van de geografische en criminologische wetenschappelijke studies, een studie door te voeren van de beschikbare politieke gegevens, rekening houdend met de beperkingen ervan, en er van uitgaand dat dit de registratie is die, behalve (schaarse) dark number evaluaties, het dichtst bij de realiteit gebeurt.

2. Criminologie en geografische toepassingen

2.1. De essentie van een geografische studie van de criminaliteit ligt in het belang dat criminologen hechten aan de ruimtelijke differentiatie van het criminaliteitsfenomeen.

2.2. De *basis* van de criminaliteitsgeografie gaat terug tot het begin van de 19^e eeuw. GUERRY³ en QUETELET⁴ herkenden reeds duidelijke (vermoede?) ruimtelijke patronen van geweldsmisdrijven en eigendomsdelicten.

De cartografische school (1830-1880), de allereerste wetenschappelijke richting in de criminologie, ontstaan in Frankrijk⁵, kreeg navolging in Engeland en ook daar werd een korte tijd nadien de geografische differentiatie van de misdaad bevestigd⁶ in de vorm van regionale criminaliteitsstudies.⁷ RAWSON vermoedde toen reeds een verband tussen criminaliteit en hoge bevolkingsdichtheid.

In de tweede helft van de 19^e eeuw zetten wetenschappers de eerste schuchtere stappen om de criminaliteit op kleinere aggregatieniveaus te analyseren. Het betrof dus lokale 'crime area' studies. GLYDE⁸ bijvoorbeeld bestudeerde het verschil in ruimtelijke spreiding van de misdaad tussen stad en platteland in Suffolk. MAYHEW⁹ bracht de criminaliteit in Engeland en binnen het stadsgewest Londen in kaart. Het was ook MAYHEW die voor het eerst de aandacht vestigde op de invloed van bepaalde gelegenheidsscheppende kenmerken van een gebied, en dit via *intra-urbane statistische criminaliteitsstudies*.

3. GUERRY, A., *Essai sur la Statistique Morale de la France (avec Cartes)*, Paris, Crochard, 1832.

4. QUETELET, M., *A Treatise on Man and the Development of his Faculties*, Edinburgh, W. en R. Chambers, 1842.

5. PHILIPS, P., *A Prologue to the Geography of Crime, Proceedings of the Association of American Geographers*, 1972, afl. 4, 86-91(87).

6. PLINT, T., *Crime in England*, London, Charles Gilpin, 1851; MAYHEW, H., *London Labour and the London Poor*, New York, Dover Publications, 1968 (oorspronkelijk gepubliceerd in 1862).

7. RAWSON, 1839, in MORRIS, T., *The Criminal Area*, New York, Routledge and Kegan Paul, 1958, 320 p. (51).

8. GLYDE, J., 'Localities of Crime in Suffolk', *Journal of the Statistical Society of London*, 1856, afl. 19, 102-106.

9. MAYHEW, J., *London Labour and the London Poor*, vol. IV. *Those that will not Work, Compressing the Prostituted, Thieves, Swindlers and Beggars*, New York, 1968 (origineel gepubliceerd in 1862).

2.3. Rond 1880 verdwijnen de 'crime area studies' naar de achtergrond en dit vooral door toedoen van de groeiende invloed van de Lombrosiaanse Italiaanse School in de Westeuropese criminologie.

Wel duikt hier en daar sporadisch nog een ruimtelijke studie op¹⁰, maar van een echt criminografische belangstelling is er geen sprake meer.

2.4. Na dertig jaar onderbreking komt in de 20^e eeuw de grote doorbraak van deze discipline. Dit gebeurde in de Verenigde Staten. In tegenstelling tot het 19^e eeuwse onderzoek, dat beschrijvend en pragmatisch was, werd nu binnen het kader van een theoretisch model gewerkt: de 'social ecology' van de Chicago School of Sociology.

De belangrijkste leden van deze school in de jaren '20-'30 onder leiding van E. BURGESS waren R. PARK, R. MCKENZIE, R. SHAW en MCKAY.¹¹

Zij stellen dat de sociale en culturele veranderingen in de maatschappij plaatsvinden in correlatie met veranderingen in de territoriale organisatie of in de ruimtelijke spreiding van activiteiten en bevolking. Dit factor-ecologisch model van residentiële differentiatie (woongebied) maakt vooral gebruik van de sociaal-economische status, de gezinsstatus en de etnische status. De auteurs zijn de mening toegedaan dat er een wisselwerking optreedt tussen de sociale organisatie van een groep en de ruimtelijke patronen van zijn territorium. De misdaad binnen een samenleving is volgens hen een gevolg van de sociale verandering die samengaat met verandering in de omgeving. Dit is dus een ecologische (stads-ecologische) benadering.

De twee belangrijkste sociaal-economische concepten zijn:

1. BURGESS' concentrische zonetheorie van de stadsstructuur, zijnde een eenvoudig model dat een geleidelijk, concentrisch verloop van de stadsontwikkeling aangeeft en waarbij elke ring een unieke sociale structuur bezit;
2. het concept van de stedelijke 'natural area', zijnde een kleinere, natuurlijk gevormde eenheid van stadsstructuur, een segment van een particuliere zone gevormd door topografische en/of culturele grenzen of hindernissen.

Deze twee ecologische concepten vormen de fundamenteën voor de start van een nieuwe reeks 'crime area studies'.¹² Toch heeft het woord ecologie hier een minder zwaar geladen betekenis dan bij de sociaal-ecologische sociologen.¹³

SHAW en MCKAY analyseerden woonplaatsen van bij de jeugdrechtbank geregistreerde jeugddelinquenten in Chicago en pasten daarbij de concentrische zonetheorie van BURGESS succesvol toe.¹⁴ Zij kwamen aldus tot de vaststelling dat

10. SEUFFERT, H., 'Untersuchungen über die örtliche Verteilung der Verbrechen im Deutschen Reich, in HEUMER, J., *Kriminalitätsatlas der Bundesrepublik Deutschland und West-Berlin*, Wiesbaden, *Schriftenreihe des Bundeskriminalamtes*, 1972, (1-3), 415 p. (23).

11. LOWMAN, J., 'Conceptual Issues in the Geography of Crime: Towards a Geography of Social Control', *Annals of the Association of American Geographers*, 1986, afl. 76, 81-94(1).

12. BRANTINGHAM, P.J. en BRANTINGHAM, P.L., 'Residential Burglary and Urban Form', *Urban Studies*, 1975, afl. 12, 273-284 (273).

13. BALDWIN, J., 'British Area Studies of Crime: an Assessment', *British Journal of Criminology*, 1975, afl. 15, 203-206.

14. SHAW, C., *Delinquency Areas*, Chicago, 1929; SHAW, C. en MCKAY, H., *Social Factors in Juvenile Delinquency*, Washington, 1931; SHAW, C. en MCKAY, H., *Juvenile Delinquency in Urban Areas* (2nd ed.), Chicago, University of Chicago Press, 1969.

in Amerikaanse steden de criminaliteit het hoogst was in het centrum van de stad en geleidelijk afnam naar de periferie toe. Tevens merkten zij op dat in zones met hoge misdadigheid er ook veel andere sociale (desorganiserende) problemen voorkwamen (armoede, ziekte, veel migraties en onstabiele bevolkingsgroepen). Deze ecologische studies steunden op individuele gegevens verzameld via enquêtes of indirecte observaties binnen een bepaald gebied. In feite beschreven deze wetenschappers reeds een factor-ecologisch model van residentiële differentiatie. Er dient echter opgemerkt dat, semantisch gezien, SHAW bij het trekken van criminologische conclusies de woonzone van delinquenten met de 'area of commission'¹⁵ verwarde.

SUTTERLAND en CRESSEY ondersteunden de door SHAW en MCKAY gedane vaststellingen met criminologische verklaringen.¹⁶ FISELIER onderzocht later eveneens de invloed van de buurt op de criminaliteit¹⁷, eerst als woonbuurt, dan als pleegbuurt.

De meeste navolgende studies van de eerste generatie (voor 1945) bevestigden zonder meer de uitspraken van SHAW en MCKAY. WHITE echter had in die periode reeds oog voor het verschijnsel van de 'movement patterns' (woonplaats – pleegplaats).¹⁸ Ook na 1945 bleef het aantal op SHAW en MCKAY geïnspireerde 'crime area studies' groeien. Zij mogen dus zonder meer als gangmakers van de latere ontwikkelingen worden beschouwd.

Het is ook belangrijk te onderstrepen dat de ecologen nooit beweerd hebben dat de zone of de 'area' de misdaad veroorzaakt. SHAW en MCKAY waarschuwden ervoor dat men op basis van hoge ruimtelijke correlaties tussen socio-economische en criminaliteitsgegevens niet kan besluiten tot een oorzaak-gevolg relatie. Er kan enkel gewezen worden op het bestaan van een verband, wat niet noodzakelijk een causaal verband is. De samenhang kan immers door één of meer andere, onderliggende factoren verklaard worden.

Stilaan moet echter bij heel wat onderzoekers en theoretici de ecologische benadering plaats maken voor sociaal-geografische perspectieven. Het verschil berust veeleer op een schaalverschil. De sociaal-geograaf bestudeert de relaties tussen de socio-economische en culturele gegevens en de misdaad voor zover ze resulteren in een ruimtelijk patroon.¹⁹

2.5. Vanaf de jaren '30 worden ook twee schaalniveaus onderscheiden in de sociaal-geografische criminaliteitsstudies.

15. GEORGES, D., *The Geography of Crime and Violence; a Spatial and Ecological Perspective*, Resource paper for college geography, State University of New York and Albany, 1978, 26 p. (14).

16. SUTHERLAND, E. en CRESSEY, D., *Principles of Criminology*, U.S.A., J.B. Lippincotte Company, 1960, 160-163.

17. FISELIER, J., 'Criminaliteit en buurt', *Nederlands Tijdschrift voor Criminologie*, 1972, 93-97.

18. WHITE, 1932 in PHILLIPS, P., *A Prologue to the Geography of Crime*, *Proceedings of the Association of American Geographers*, 1972, afl. 4, 86-91.

19. ROBINSON, S., *Can Delinquency be Measured?*, New York, Columbia University Press, 1937; ALIHAN, M., *Social Ecology: a Critical Analysis*, New York, Columbia University Press, 1938.

2.5.1. Enerzijds zijn er de interregionale studies van LOTTIER²⁰, SHANNON²¹, HARRIES²², HELLMER²³ en KOWALSKI e.a.²⁴: zij bestudeerden het ruimtelijke patroon van de criminaliteit op het niveau van de staten (U.S.A., B.R.D.). VAN DIJK voegde daar een ruimtelijke studie van de resultaten van dark number onderzoek aan toe.²⁵ Interstedelijke analyses van de criminaliteit vinden we terug bij OGBURN²⁶, SCHUESSLER en SLATIN²⁷ en HARRIES.²⁸

Uit deze studies bleek een hoge correlatie tussen de grootte van de steden en de criminaliteit in het algemeen, en tussen het percentage niet-blanken en geweldsmisdrijven.

De versterkende invloed van de urbanisatie geraakt trouwens meer en meer bekend.^{29, 30, 31} Ook de FBI-statistieken tonen dit verschil aan.³² HARRIES wees

20. LOTTIER, S., 'Distribution of Criminal Offenses in Sectorial Regions', *Journal of criminal law and criminology*, 1938, 329-344.

21. SHANNON, L., 'The Spatial Distribution of Criminal Offences by States', *Journal of criminal law, criminology and police science*, 1954, 264-273.

22. HARRIES, K., 'The Geography of American Crime 1968', *Journal of Geography*, 1971, 204-213.

23. HELLMER, J., *Kriminalitätsatlas der Bundesrepublik Deutschland und West-Berlin*, Wiesbaden, *Schriftenreihe des Bundeskriminalamtes*, Wiesbaden, 1972.

24. KOWALSKI, G., DITTMAN, R., en BUNG, W., 'Spatial Distribution of Criminal Offences by States - 1970-1976', *Journal of research in crime and delinquency*, 1980, afl. 4, 4-25.

25. VAN DIJK, J., *Social Correlates of Criminal Victimizations at Micro and Macro Levels: A further Analysis of the Results of the 1989 International Crime Survey*, Leyden, unedited draft; 1991, 16 p.

26. OGBURN, W., 'Factors in the Variation of Crime Among Cities', *Journal of the American Statistical Society*, 1935, afl. 30 (12).

27. SCHUESSLER, K. en SLATIN, G., 'Sources of Variation in US City Crime 1950-1960', *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 1964, 127-148.

28. HARRIES, K., *The Geography of Crime and Justice*, New York, Mc Graw-Hill, 1974, 125 p. (78-85).

29. CLINARD, M., *Sociology of Deviant Behavior*, New York, Hall-Rhinehart and Winston, 1968, ...; MCCLINTOCK, F. en AVISON, N., *Crime in England and Wales*, London, Heinemann Educational Books, 1968; DÖRMANN, U., 'Jetzt auch Daten zur Täter-Opfer Beziehung', *Kriminalistik*, 1978, afl. 6, 286-292; FARLEY, J., 'Suburbanization and Central-City Crime Rates: New Evidence and a Reinterpretation', *American Journal of Criminology*, 1987, afl. 3, 688-700; FRIFAY, P., 'International Review of Youth Crime and Delinquency', in NEWMAN, *Crime and Deviance*, Beverly Hills, Graeme, 1980; KORTE, C., 'Urban-nonurban Differences in Social Behaviour and Social Psychological Models of Urban Impact', *Journal of Social Issues*, 1980, 28-51; LAUB, J., 'Patterns of Offending in Urban and Rural Areas', *Journal of Criminal Justice*, 1983, 129-142; LAUB, J., 'Urbanism, Race and Crime', *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 1983, 183-198; SCREVEENS, R., 'La criminalité dans les grands centres', *Revue de Science criminelle et de droit pénal comparé*, 1981, 43-56; SZABO, D., *Crimes et villes*, Paris, Cujas, 1955, 233 p.; TOBIAS, J., *A statistical Study of a Nineteenth-century Criminal Area*, *The British Journal of Criminology*, 1974, 221-235; ZIMMERMANN, F., 'Innere Sicherheit in unserer Zeit', *Kriminalistik*, 1988, afl. 4, 174-186 (180).

30. CRESSEY, D., *Delinquency, Crime and Differential Association*, Den Haag, Nijhoff, 1964.

31. HARRIES, K., *The Geography of Crime and Justice*, New York, Mc Graw-Hill, 1974, 125 p. (78-85).

32. CLINARD, M., *Sociology of Deviant Behavior*, New York, Hall-Rhinehart and Winston, 1968, ...; MCCLINTOCK, F. en AVISON, N., *Crime in England and Wales*, London, Heinemann Educational Books, 1968; DÖRMANN, U., 'Jetzt auch Daten zur Täter-Opfer Beziehung', *Kriminalistik*, 1987, afl. 6, 286-292; FARLEY, J., 'Suburbanization and Central-City Crime Rates: New Evidence and a Reinterpretation', *American Journal of Criminology*, 1987, afl. 3, 688-700; FRIDAY, P., 'International Review of Youth Crime and Delinquency', in NEWMAN, *Crime and Deviance*, Beverly Hills, Graeme, 1980; KORTE, C., 'Urban-nonurban Differences in Social Behaviour and Social Psychological Models of Urban Impact', *Journal of Social Issues*, 1980, 29-51; LAUB, J., 'Patterns of Offending in Urban and Rural Areas', *Journal of Criminal Justice*, 1983, 129-142; LAUB, J., 'Urbanism, Races, and Crime', *Journal of*

in dit verband op de invloed van de gelegenheid om criminele daden te plegen. Een lagere, minder intensieve sociale controle speelt eveneens een niet te verwaarlozen rol.³³

Toch bleven de sociale processen die verband houden met stedelijke en andere ruimtelijke dimensies in de criminologie lange tijd onderschat.³⁴ En het blijft ook moeilijk urbanisatie als een geïsoleerde oorzaak voor ontwikkeling van criminaliteit te zien en dit wegens de nauwe samenhang tussen urbanisatie en b.v. industrialisatie³⁵, bureaucratisering en verhoogde sociale complexiteit.³⁶ Urbanisatie brengt trouwens ook een socio-ruimtelijke differentiatie teweeg.³⁷ BOTTOMS vat dit alles samen als een geheel van woningklasse, socio-ecologisch systeem, sociale ruimte en sociale netwerken, waarvoor telkens theorieën werden opgebouwd maar die niet los van elkaar kunnen, noch mogen, gezien worden.³⁸

Deze zogenaamde contrast-theorie (urban life – rural life) werd later flink op de korrel genomen³⁹ en werd zelfs een 'fruitless exercise' genoemd.⁴⁰ Eigenlijk vallen nadien de wetenschappen opnieuw uiteen in twee scholen: enerzijds zij die dit alles situeren binnen de algemeen geldende sociale differentiatietheorie⁴¹ en anderzijds zij die het urbanisme specifiek in relatie tot criminaliteit bestuderen.⁴²

Ook werd gewezen op de noodzaak van het toetsen van de theorieën aan thematische studies, liever dan ze te veralgemenen voor alle criminaliteitsvormen.⁴³ BOTTOMS wijst bovendien op het belang van het gecombineerd bestuderen van

Research in Crime and Delinquency, 1983, 183-198; SCREVEN, R., 'La criminalité dans les grands centres', *Revue de Science criminelle et de droit pénal comparé*, 1981, 43-56; SZABO, D., *Crimes et villes*, Paris, Cujas, 1955, 233 p.; TOBIAS, J., 'A Statistical Study of a Nineteenth-century Criminal Area', *The British Journal of Criminology*, 1974, 221-235; ZIMMERMANN, F., 'Innere Sicherheit in unserer Zeit', *Kriminalistik*, 1988, afl. 4, 174-186 (180).

33. CRESSEY, D., *Delinquency, Crime and Differential Association*, Den Haag, Nijhoff, 1964.

34. CALVANESE, E. et al., 'Deviance e territorio: la percezione della devianza dei giovani dell'area milanese', *Rassegna di Criminologia*, 1979, 291-322.

35. BALDWIN, J. en BOTTOMS, A., *The Urban Criminal*, London, Tavistock Publications, 1976, 1-2; WIRTH, L., 'Urbanism as a Way of Life', *American Journal of Sociology*, 1938, afl. 44, 1-24.

36. Zie reeds: DURKHEIM, E., *The Division of Labor in Society*, New York, Free Press, 1893 (heruitgave: 1964); ENGELS, F., *Die Lage der Arbeiter der Klasse in England*, Leipzig, Wigand, 1945.

37. STEIN, M.R., *The Eclipse of Community*, Princeton, Free Press, 1960; JOHNSON, E.H., *Social Problems of Urban Man*, Homewood, Dorsey Press, 1973.

38. WIJNEN, D., *Onderzoek naar de relatie criminaliteit – ruimtelijke structuur*, 's Gravenhage, Dienst Beleidszaken en Onderzoek, 1985, 36 p. (11).

39. BALDWIN, J. en BOTTOMS, A., *The Urban Criminal*, London, Tavistock Publications, 1976 (31).

40. BESHES, J.M., *Urban Social Structure*, New York, Free Press, 1962; KOENIG, D., DEBECK, E. en LAXTON, J., 'Les activités ordinaires, les imminents changements sociaux et la police', *Journal du Collège Canadien de police*, 1983, nr. 2, 105-151 (107); REDFIELD, R., *Peasant Society and Culture*, Chicago, University Press, 1956; REISSMAN, L., *The Urban Process*, New York, Free Press, 1970; TOMMIES, F., *Gemeinschaft und Gesellschaft*, 1887 (BKA); VAN WERINGH, J., 'Criminaliteit in grootstedelijk milieu', in DE BOER, N. en HEINEMEYER, W., Assen, Van Gorcum & Comp., 1978, 161-166.

41. PAHL, R.E., *Whose City?*, London, Longman, 1970.

42. BRANTINGHAM, P. en BRANTINGHAM, P.L., *Patterns in Crime*, New York, Burnaby Macmillan Publishing Co, 1984, 403 p.; CRESSEY, D., *Delinquency, Crime and Differential Association*, Den Haag, Nijhoff, 1964; MERTON, R.K., 'Anomie, Anomia and Social Interaction: Context of Deviant Behaviour', in CLINARD, M.B., *Anatomy of Deviant Behaviour: a Discussion and Critique*, New York, Free Press of Glencoe, 1964; WILKINS, L.T., *Social Deviance*, London, Tavistock Publications, 1964.

43. CLINARD, M.B., 'The Relations of Urbanization of Urbanism to Criminal Behaviour' in BURGESS, E.W. en BOGUE, D.J., *Contributions to Urban Sociology*, Chicago, University of Chicago Press, 1964.

geregistreerde en verborgen criminaliteit in geselecteerde gebieden, samen met studies van sociale context, sociale reactie en labellingprocessen.⁴⁴

2.5.2. Anderzijds zijn er dus *interstedelijke studies* op buurtniveau waarin meestal factoranalyse wordt aangewend. SHAW en MCKAY (1929, 1931, 1969), LANDER⁴⁵, MCCLINTOCK⁴⁶, LAMBERT⁴⁷, BALDWIN en BOTTOMS⁴⁸, BROWN⁴⁹ en OPP⁵⁰, SCHWIND⁵¹, REISS, RHODES⁵², CARTER en HILL⁵³ en FIGLIO⁵⁴ vonden aldus ruimtelijke correlaties tussen de criminaliteit en socio-economische factoren.

Een toepassing is ook het bestuderen van de wijze waarop aan de gebouwde omgeving vorm is gegeven en het voorkomen van bepaalde vormen van crimineel gedrag. Uitgaande van de situationele benadering in de criminologie is deze aanpak uiteraard zinvol. Zowel de fysieke structuur van een buurt, als de er dikwijls mee samenhangende sociale structuur (bemoeilijking van sociale controle, aard bewoners) leiden tot feitelijke en gepercipieerde (ook via media) onveiligheid met direct en indirect slachtofferschap tot gevolg.⁵⁵

Zo zijn er grondige verschillen tussen de Crime Area Studies in Groot-Brittannië en deze uit de Verenigde Staten. Enerzijds is het pas vanaf de jaren zestig dat Britse onderzoekers over dezelfde hoeveelheid statistische informatie kunnen beschikken als hun Amerikaanse collega's om ook complexe analyses uit te voeren. Anderzijds bleek de door SHAW en MCKAY gehanteerde graduele zonetheorie van BURGESS niet altijd op te gaan voor de Britse steden.

Meer recente Britse studies zijn meer 'American like', omdat men vanaf de jaren zestig in Groot-Brittannië over uitgebreide gekwantificeerde volkstellinginformatie kon beschikken. Dit maakte het mogelijk om, net zoals in de Verenigde Staten, door middel van gesofisticeerde statistische technieken de relatie te analyseren tussen criminaliteitsgegevens en socio-economische variabelen.

MAYS maakte in een studie van de stad Liverpool gebruik van participerende observatie⁵⁶ wat alleen reeds vanuit dit oogpunt het vermelden waard is.

44. BALDWIN, J. en BOTTOMS, A., *The Urban Criminal*, London, Tavistock Publications, 1976, ... (4-5); FERDINAND, T., 'The Offence Patterns and Family Structures of Urban, Village and Rural Delinquency', *Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science*, 1964, 86-93; WILKS, J., *Ecological Correlate of Crime and Delinquency*, Washington, Governmental Printing Office, 1967 (Appendix A).

45. BOTTOMS, A.E., *Research into Group Violence and Vandalism among Adolescents*, Paper presented to the fourth national conference on research and teaching in criminology, Cambridge (Mimeo), 1970.

46. LANDER, *Toward an Understanding of Juvenile Delinquency*, New York, 1954.

47. MCCLINTOCK, F., *Crimes of Violence*, London, 1963.

48. LAMBERT, J., *Crime, Police and Race Relations - A Study of Birmingham*, London, 1970.

49. BALDWIN en BOTTOMS, *The Urban Criminal*, London, Tavistock Publications, 1976.

50. BROWN, M., 'Modelling the Spatial Distribution of Suburban Crime', *Economic Geography*, 1983, 247-261.

51. OPP, K.-D., *Zur Erklärung delinquenten Verhaltens von Kindern und Jugendlichen*, München, 1968.

52. SCHWIND, H.-D., JANY, V., SIMON, M., WOHLGEMUT, H.-R., *Kriminalgeographie, Kriminalitätsatlas*, Bochum, Wiesbaden, *Forschungsreihe Bundeskriminalamt* (Band 8), 1978.

53. REISS, A. en RHODES, A., 'The Distribution of Juvenile Delinquency', in *The Social Class Structure, American Sociological Review*, 1961, 720-732.

54. CARTER, R. en HILL, K., *The Criminal Image of the City*, New York, Pergamon Press, 1979.

55. FIGLIO, M., HAKIM, S. en RENGERT, G., *Metropolitan Crime Patterns*, New York, Willow Tree Press, 1986, 205 p.

56. WUNEN, D., *Onderzoek naar de relatie criminaliteit - ruimtelijke structuur*, 's Gravenhage, Dienst Beleidszaken en Onderzoek, 1985, 36 p. (2).

2.6. Het ontwikkelen van de *factoranalyse* bracht, zoals eerder vermeld, een nieuwe opgang teweeg van de interesse voor ruimtelijke benaderingen.

Erg klassiek in opzet is het werk van BROWN, MCCULLOCK en HISCOX uit 1972, waarin men door *clusteranalyse* het criminaliteitsverschijnsel positief relateert aan onder andere sociale desorganisatie, arbeidersklasse, subcultuur, ...⁵⁷.

EDWARDS en BALDWIN en BOTTOMS bestudeerden de distributie van misdrijfplaatsen. Daarbij hadden ze vooral oog voor gelegenheidsstructuren, waarmee specifieke misdrijven verbonden waren. Verkrachtingen b.v. komen relatief veel voor in parken.⁵⁸

MCCLINTOCK en AVISON maakten bij hun regionale studie van Engeland en Wales gebruik van 'criminotypering', waardoor men het misdrijfniveau van de 125 subgebieden, betreffende verschillende types van misdrijven, overzichtelijk en dynamisch in de tijd kan vergelijken. De 'criminotypering' bestaat uit een getal van vier cijfers, waarbij elk cijfer de relatieve positie van de regio ten aanzien van de corresponderende misdrijfsoort aangeeft.⁵⁹ Dit systeem biedt zeker voordelen qua eenvoud en informatiegraad, maar relativeert niet genoeg of, landelijk gezien, de geregistreerde criminaliteit naar frequentie of ernst varieert.

2.7. Om dit onderdeel te beëindigen is het nuttig nog enkele aspecten aan te geven die de oriëntaties van de studies beïnvloeden, naast de reeds eerder aangestipte verschillende theoretische uitgangspunten die overigens zeer dikwijls niet los van de hiernavermelde aspecten kunnen worden gezien.

Naast en bij de keuze van de *grootte* van de geografische gebieden die het voorwerp uitmaken van de criminaliteitsgeografie, spelen andere factoren vaak een determinerende rol, namelijk de beschikbaarheid van informatie en het ontwikkelen en toepassen van nieuwe technieken.

De beschikbaarheid van criminaliteitsgegevens (politieel, niet-geregistreerd, ...) is vaak bepalend voor het initiëren van participatie aan nieuwe ontwikkelingen. Dit is in België trouwens niet anders, zoals later zal blijken.

Uiteraard hebben ook de dark number-onderzoeken de ontwikkeling en evolutie van de criminografie sterk beïnvloed. De kwaliteit van de statistische informatie is vanzelfsprekend determinerend voor de kwaliteit van de criminografische studies. De systematisering van slachtofferbevragingen in Nederland maakt het bijvoorbeeld mogelijk de regionale spreiding van de criminaliteit en de invloed van bijvoorbeeld centrum- en woonfunctie voor bepaalde gemeenten beter te evalueren.⁶⁰ Te vermelden is ook dat WALKER actief was in het zoeken naar relevante verhoudingsgetallen tussen criminaliteitscijfers en bevolkingsgegevens en dit gedifferentieerd naar ruimtelijke entiteiten.⁶¹ Uitzonderlijk resulteerden haar onderzoeken in het samenstellen van afgeleide variabelen ($\times 50$ en $\times 99$).

57. MAYS, in BALDWIN, J., 'British Area Studies of Crime: An Assessment', *British Journal of Criminology*, 1975, afl. 15, 203-206.

58. BROWN, M.J., MCCULLOCK, J., HISCOX, J., 'Criminal Offences in an Urban Area and their Associated Social Variables', *British Journal of Criminology*, 1972, afl. 12, 250-268.

59. EDWARDS, E., 'Sex and Area Variations in Delinquency Rates in an English City', *British Journal of Criminology*, 1973, afl. 13, 121-137.

60. Teveel samengevoegd, aldus VAN KERCKVOORDE, J., *Statistieken en Statistiekken?*, Leuven, Acco, 1980, 182 p.

61. VAN DIJCK, J., *Inleiding Justitiële Verkenningen* (W.O.D.C.), 1986, afl. 12, 15-29.

Deze studie zou telkens in iedere ruimtelijke zone moeten worden overgedaan om de specifieke, afgeleide variabelen opnieuw samen te stellen. De selectie van relevante populaties binnen de sociale structuur is hier werkelijk wetenschappelijk tot het uiterste doorgedreven (leeftijd, burgerlijke staat, werkende bevolking, werklozen, autobezit, huiseigenaar/huurder, ...).

De meest markante ontwikkelingen, zijn de vorige twintig jaar in een stroomversnelling terechtgekomen, vooral door de interesse voor de *omgevingscriminologie* (environmental criminology).⁶² De *preventiegedachte door omgevingsbeheer*⁶³ en de 'defensible space'-theorie kregen zeer veel aandacht, niet alleen in de criminologie maar ook bij planologen, geografen, psychologen en architecten.⁶⁴ Actueel gaan de verwachtingen veel verder. Er is om het zacht uit te drukken een zekere bereidheid ontstaan om het gedrag zelf te beheersen (bewaken) en de menselijke drijfveren maar te laten voor wat ze zijn.⁶⁵

2.8. Veel mogelijke verklaringen werden gepubliceerd, maar het blijft al bij al een moeilijke opgave om verklaringen en oorzaken van de territoriale verdeling van de criminaliteit aan te geven. Toch mag reeds gesteld worden dat sociologen en in se ook criminologen onvoldoende interesse betoond wordt voor de territoriale aspecten van formele sociale controle.⁶⁶ Dit werd ook door de Verenigde Naties beklemtoond, onder meer bij de evaluatie van drug- en jeugdcriminaliteit.⁶⁷

3. Geografie en criminaliteit

3.1. Ondanks eerdere, mogelijke raakpunten tussen geografie en criminologie, zoals het 'environmentalisme' tijdens het begin van de 20^e eeuw, gaat slechts vanaf het einde van de jaren zestig de geografie zich ook voor het criminaliteitsverschijnsel interesseren.

Volgens HERBERT waren de sociaal-geografen enerzijds teveel in de natuurwetenschappen verankerd en anderzijds voornamelijk geïnteresseerd in de historische groei, structuur en economische functies van gebieden.⁶⁸ De nieuwe geografische stromingen brengen daar vanaf het einde van de jaren zestig verandering in.

62. WALKER, M., *Sentencing in a Rational Society*, London, Allen Lane the Penguin Press, 1969; X., *Crime, Courts and Figures*, Harmondsworth, Penguin Books, 1971; BALDWIN, J. en BOTTOMS, A., *The Urban Criminal*, London, Beverly Hills, 1981, 264 p. (18).

63. BRANTINGHAM, P.J. en BRANTINGHAM, P.L., *Environmental Criminology*, London, Beverly Hills, 1981, 264 p. (18).

64. FREHSEE, D., 'Systematisierung der Prävention auf der Grundlage kriminalgeographischer Erkenntnisse', *Polizei*, 1983, 139-145; JEFFERY, *Crime Prevention through Environmental Design*, Beverly Hills, Sage Publications, 1971.

65. NEWMAN, O., *Defensible Space: Crime Prevention through Urban Design*, New York, Macmillan, 1972.

66. COHEN, S., *Visions of Social Control. Crime, Punishment and Classification*, Cambridge, Polity Press, 1985.

67. BEST, P., *Die Schule im Netzwerk der Sozialkontrolle: Lokale Strukturen und Strategien*, München, Juventa, 1979, 157 p.

68. HERBERT, D., *The Geography of Urban Crime*, London, Longman, 1982, 120 p. (30).

De nieuwe sociale geografie in haar totaliteit, met haar rijke mogelijkheden aan analysemethodes, en meer in het bijzonder de humanistische geografie en de 'welfare approach', laten meer ruimte voor het onderzoek naar tal van menselijke gedragsaspecten en maatschappelijke problemen.

Samen met factoren als onderwijs, gezondheidszorg, huisvesting, ... wordt nu ook criminaliteit door de sociaal-geografen als een bestaand, relevant maatschappelijk probleem, en dus als een valabel onderzoeksobject, beschouwd.

De interesse vanuit de geografie voor het criminaliteitsverschijnsel is bijgevolg recent.

3.2. De geografische Crime Area Studies kunnen in drie groepen worden ingedeeld, naargelang van het specifieke criminaliteitsaspect dat men ruimtelijk onderzoekt: de misdrijfplaats, de woonplaats van de delinquent en de relatie tussen de misdrijfplaats en de delinquentenwoonplaats.⁶⁹

De geografische Crime Area Studies verschillen essentieel van de criminologische omdat de geografen meer gecombineerd gebruik maken van misdrijfplaats- en daderwoonplaatsgegevens. De gebiedsanalyses gebeuren ook grondiger dank zij het aanwenden van nieuwe cartografische en statistische technieken.

3.3. De meeste geografen geven de voorkeur aan een analyse van de ruimtelijke spreiding van criminaliteit aan de hand van misdrijfplaatsen, en dit in tegenstelling tot de meeste criminologen van de 'ecologische' school, die veeleer de woonplaatsen van delinquenten als uitgangspunt namen.⁷⁰ Wat de analysegrootte betreft, blijken de meesten het intrastedelijke type onderzoek van SHAW en MCKAY te verkiezen. Ook zijn er enkele interessante regionale studies van HARRIES en HERBERT verschenen.⁷¹

HARRIES, die de pionier van de criminaliteitsgeografie wordt genoemd, is ook één van de weinigen die criminaliteitsvariabelen op het interstedelijke niveau heeft bestudeerd.⁷²

De geografische ecologische analyses zijn, het weze herhaald, vernieuwend ten opzichte van de criminologische studies wegens hun eigen geografische, statistische technieken (cartografisch en centrografisch). Een veelgebruikte techniek is de canonische analyse, een multivariabele analysetechniek die geschikt is voor het onderzoek naar verbanden tussen twee uitgebreide verzamelingen variabelen.⁷³ Voorbeelden hiervan zijn de studie van HARRIES waarin hij voor 726 steden 5 criminaliteitsvariabelen correleert met 25 socio-economische variabelen, en PYLES ecologische analyse waarin 9 misdrijfsoorten gecorreleerd worden met 39 socio-economische variabelen. Ook HERBERT maakte bij zijn geografische analyses een

69. CAPONE, D. en NICHOLS, W., *Crime and Distance: An Analysis of Offender Behaviour in Space*, *Proceedings Association of American Geographers*, 1975, afl. 7, 45-49.

70. WINCHESTER, S., *Two Suggestions for Developing the Geographical Study of Crime Area*, 1978, afl. 10, 116-120.

71. HARRIES, K., 'The Geography of American Crime 1968', *Journal of Geography*, 1971, afl. 70, 204-213; HERBERT, D., *The Geography of Urban Crime*, London, Longman, 1982, 120 p. (9-16).

72. HARRIES, K., 'Cities and Crime. A Geographic Model', *Criminology*, 1976, afl. 14, 369-385.

73. VAN DE GEER, J., *Inleiding in de multivariate analyse*, Arnhem, Van Loghum Slaterus, 1967.

onderscheid tussen verschillende soorten misdrijven.⁷⁴ Andere auteurs beperkten zich tot één enkele misdrijfsoort, b.v. inbraak of roofoverval.⁷⁵

Naast de hierboven genoemde macro-analyses, dus het visualiseren van een misdrijfpatroon van een bepaald gebied, gebruiken de geografen ook micro-analyses. Met een micro-analyse onderzoekt men de juiste fysieke plaats van het gebeuren en het type van fysieke lokalisatie waarin het misdrijf zich heeft voorgedaan.⁷⁶ CARTER en HILL vulden het kwantitatieve materiaal van de onderzochte gebieden aan met subjectieve gegevens betreffende die gebieden en dit door middel van 'cognitive' of 'mental' 'mapping'.⁷⁷

Geografen maken stilaan ook meer en meer gebruik van criminaliteitsgegevens verkregen door slachtofferenquêtes. Zo bestudeert R. DAVIDSON (Department of Geography, University of Hill) op dit ogenblik de 'geographical patterns of violent crime' via gegevens onder meer verkregen uit een grootscheepse dark number enquête.

De resultaten van het onderzoek naar misdrijfplaatsen, zowel wat gebieds- als ecologische analyses betreft, blijken grotendeels het belang van de gelegenheidsstructuren te bevestigen.⁷⁸ Toch treden markante regionale verschillen op.⁷⁹

In buurten waar hoge criminaliteitswaarden voorkomen, zijn de factoren met een positieve criminaliteitscorrelatie de factoren die de buurt aantrekkelijk maken voor het plegen van een misdrijf. Criminele toegankelijkheid is een begrip dat meer en meer aandacht krijgt⁸⁰, zoals ook het begrip 'criminele gelegenheid'.⁸¹ Dit sluit uiteraard niet uit dat het dezelfde factoren kunnen zijn die crimineel gedrag opwekken. Uit deze en andere gedachten put NEWMAN⁸² de rechtvaardiging voor zijn 'defensible space'-theorieën.

Het is uiteraard zo dat zogenaamde transitzones, waaruit de betere bevolking wegtrekt, een positief criminogene werking hebben, niet (alleen) door een verschil in (informele) sociale controle, maar ook door de wisselende aard van de be-

74. HERBERT, D., *The Geography of Urban Crime*, London, Longman, 1982, 120 p.

75. PHILLIPS, P., *Risk Related Crime Rates and Crime Patterns*, *Proceedings of the Association of American Geographers*, 1973, afl. 5, 221-224; BRANTINGHAM, P.J. en BRANTINGHAM, P.L., 'Residential Burglary and Urban Form', *Urban Studies*, 1975, afl. 12, 273-284; GEORGES, D., *The Geography of Crime and Violence: A Spatial and Ecological Perspective*, Washington D.C., Association of American Geographers, 1978, 28 p.; SAVILLE, G. en MURDIC, R., 'The Spatial Analysis of Motor Vehicle Theft: A Case Study of Peel Regio-Ontario', *Journal of Police Science and Administration*, 1988, afl. 2, 126-135.

76. EVANS, D. en OULDS, G., 'Geographical Aspects of the Incidence of Residential Burglary in Newcastle-under-Lyme', *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*, 1984, afl. 5, 344-355; DÖRMANN, V., 'Kriminalitätsanalyse und kriminalstatistische Forschung in BKA', in *Straftäterklassifizierung und -gewichtung*, Wiesbaden, BKA Forschungsreihe, 1977, 148 p. (28).

77. CARTER, R. en HILL, K., 'Criminals and non Criminals. Perception of Urban Crime', *Criminology*, 1977, afl. 16, 353-371.

78. LEE, Y. en EGGAN, F., 'The Geography of Urban Crime: The Spatial Pattern of Serious Crime in the City of Denver', *Proceedings of the Association of American Geographers*, 1972, afl. 4, 59-64.

79. BROWN, M. en OLDAKOWSKI, 'The Changing Morphology of Suburban Crime', *Urban Geography*, 1986, afl. 7, 46-62.

80. DEUTSCH, J., HAKIM, S. en WEINBLATT, J., 'Interjurisdictional Criminal Mobility: A Theoretical Perspective', *Urban Studies*, 1984, 451-458.

81. BOGGS, S., 'Urban Crime Patterns', *American Sociological Review*, 1965, 899-908.

82. NEWMAN, O., *Defensible Space*, London, Architectural Press, 1973.

volkingsgroepen die er leven.⁸³ De problematiek van de verschuiving van pleegplaatsen binnen een stad of regio verdient op zich reeds als studieobject te worden geselecteerd.

Nu wordt ook meer en meer studie verricht naar wanordelijkheden (crime of disorder) in stadscentra: bij dag commerciële, winkel- en administratieve centra en 's nachts uitgaanscentra.⁸⁴

Vooral jeugdcriminaliteit wordt door deze stadsstructuur gestimuleerd.⁸⁵ In een recente studie heeft GROSS dit alles veralgemeend in termen die de ruimtelijke spreiding van criminaliteit verklaren naar aantrekkingskracht en uitstoot (productie) van criminaliteit, alsook naar zelf-genererende factoren.⁸⁶ Er moet namelijk ook van worden uitgegaan dat criminelen dikwijls verkiezen op te treden in gekende criminele gebieden, vooral omdat de subjectieve beleving van de potentiële pakkans er lager scoort.⁸⁷

3.4. De woonplaats van de delinquent kan onderzocht worden op micro-niveau (woonbuurt) en op macro-niveau (woongemeente, -regio).⁸⁸ De studie van de ruimtelijke spreiding van delinquentenwoonplaatsen blijkt door geografen toch minder te worden toegepast.

Volgens HERBERT beseffen geografen dat het aan de oppervlakte brengen van woonplaatsen van criminelen, samen met het meten van correlaties onvoldoende, of beter gezegd, moerassige gronden zijn voor het uitvoeren van een onderzoek. Dit lijkt mij vooral ook een gevolg van het feit dat de ophelderingsgraad zo laag ligt, wat de representativiteit van de daderpopulatie niet ten goede komt omdat deze studies te weinig rekening houden met labelling-elementen.⁸⁹

HERBERT zelf heeft in zijn studies van Cardiff uit 1977 en 1982 wel getracht beter te begrijpen waarom jeugddelinquenten, die geregistreerd zijn bij de politie, in bepaalde gebieden zijn geconcentreerd, en getracht na te gaan welke eigenschappen deze gebieden kenmerken. Deze studies bevatten een gebiedsanalyse, een ecologische analyse en een onderzoek van de subjectieve omgeving. De gebiedsanalyse releveert vooral clusters in de binnenstad en in bepaalde sociale woonwijken. De ecologische analyse affirmeert een verband tussen woontype en delinquente residentie: buurten met een hoog aantal huurders hebben een significant hoog percentage van delinquente residenten. Onderzoek omtrent subjectie-

83. SAVELSBERG, J., 'Socio-Spatial Attributes of Social Problems: the Case of Crime and Delinquency', *Population and Environment*, 1984, afl. 3, 163-182.

84. RAMSAY, M., *City Centre of Crime: The Scope for Situational Preventions*, London, Home Office, *Home Office Research and Planning Unit Paper*, n° 10, 1982; HOPE, T., 'Crime, Community and Environment', *Journal of Environmental Psychology*, 1986, afl. 6, 65-78.

85. MATTHES, I., *Jugendkriminalität in Europäischer Sicht*, Gimborn, 1973 (niet gepubliceerd), 34 p.

86. GROSS, M. en HAKIM, S., 'The Diffusion of Crime in the Metropolis: A Step-by-step Analysis', *J. Environmental Systems*, 1982, afl. 12, 45-60.

87. DEUTSCH, J., HAKIM, S. en WEINBLATT, 'Interjurisdictional Criminal Mobility: A Theoretical Perspective', *Urban Studies*, 1984, afl. 21, 451-458.

88. STOCK, J., 'Criminologie en wonen', *Tijdschrift voor Stedebouw en Volkshuisvesting*, 1963, afl. 2, 30-35.

89. HERBERT, D. en EVANS, D., *Urban Environments and Juvenile Delinquency*, Swansea, Report prepared for the Home Office Research Unit, 1973, 117 p.; HERBERT, D., 'An Areal and Ecological Analysis of Delinquency Residence: Cardiff 1966 and 1971', *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 1977, afl. 2, 83-99; HERBERT, D., *The Geography of Urban Crime*, London, Longman, 1982, 120 p.

ve omgeving toont verschijnselen als buurten met minder goede reputatie en mentaliteit.⁹⁰

Het is evident dat de kennis en studie van woonbeleid en woonsituatie nodig zijn voor het bestuderen van residentieel georiënteerde evaluaties van de criminale loopbaan van daders.⁹¹

3.5. De migratie van delinquenten en de invloed ervan op de criminaliteit krijgt ook meer en meer aandacht.⁹² Wellicht wordt het woongedrag van delinquenten beheerst door een aantal centrifugale (ruimte, aantrekkingskracht van anderen, criminaliteitsvormen zoals prostitutie langs grote wegen, ...) en een aantal centripetale krachten (anonimiteit van de stad, ...). Het gedwongen verhuizen van bewoners van verkrotte buurten, met vaak een eigen subcultuur, brengt spanningen teweeg met dikwijls crimineel aanpassingsgedrag tot gevolg.⁹³ Via planning moeten communicatiestoornissen en sociale vervreemding worden tegengegaan.⁹⁴

Alhoewel in de literatuur (te) weinig te vinden is in verband met deze problematiek, lijkt het mij zinvol na te gaan in welke mate, hoe en waarom deze migratieverschijnselen van delinquenten verschillen van migraties in het algemeen.⁹⁵ Hieruit zou kunnen worden afgeleid in welke mate bepaalde centra, zones en buurten op criminelen een bepaalde aantrekkingskracht dan wel afstotingskracht hebben. BALDWIN noemt dit de studie van de geografische mobiliteit van de daders⁹⁶, terwijl met dit begrip door anderen de afstand tussen de mentale beslissingsfactoren met betrekking tot de keuze van pleegplaats en de woonplaats bedoeld wordt.

Interpol wijdde ooit een vergadering aan het verschijnsel van de (internationale) migratieverschijnselen van zware criminelen.⁹⁷ Er kon toen vastgesteld worden dat bepaalde criminelen een grote mobiliteit demonstrenen (georganiseerde criminelen, drugmilieu, prostitutiewereld). Toch is het zeer moeilijk hierop een duidelijk zicht te krijgen, mede door het feit dat immigratie- en emigratiewetgevingen van land tot land zeer verschillend zijn. Het selecteren van immigranten met een politieel crimineel verleden gebeurt in enkele landen systematisch (in andere occasioneel) maar blijft sterk afhankelijk van de regels die inzake de bescherming van de privacy gehanteerd worden.

90. BEST, P., *Die Schule im Netzwerk der Sozialkontrolle: Lokale Strukturen und Strategien*, München, Juventa, 1979.

91. BOTTOMS, A. en WILES, P., 'Housing Tenure and Residential Community Crime Careers in Britain', in REISS, Jr. en MICHAEL, T., *Communities and Crime*, Chicago, University of Chicago Press, 1986; TAUB, R., TAYLOR, G. en DUNHAM, G., *Paths of Neighbourhood Change: Race and Crime in Urban America*, Chicago, University of Chicago Press, 1984.

92. MESSNER, S., 'Geographical Mobility, Governmental Assistance to the Poor and Rates of Urban Crime', *Journal of Crime and Justice*, 1986, afl. 9, 1-18.

93. BUIKHUIZEN, W., 'Verhuizingen en criminaliteit', *Nederlands Tijdschrift voor Criminologie*, maart 1970, 30-35.

94. Zie ook de Belgische Studie aan de hand van CLAESSENS, D., vermeld bij de Belgische crime area studies.

95. VAN DER HAEGEN, H., GOOSSENS, M. et al., *Stadsgeografische studies*, Leuven, Geografisch Instituut, K.U. Leuven, 1977, 145 p.

96. BALDWIN, J. en BOTTOMS, A., *The Urban Criminal*, London, Tavistock Publications, 1976 (186).

97. Vergadering Interpol, St. Cloud, 21-22 augustus 1986.

3.6. Criminele mobiliteit (mentale dadertopografie) trok de aandacht van zowel criminologen, geografen⁹⁸ als economen.⁹⁹

Het onderzoek naar de bewegingen van bewegingspatronen van delinquenten staat echter nog steeds in zijn kinderschoenen.¹⁰⁰ CAPONE en NICHOLS¹⁰¹ zagen een verband tussen de afstand tussen woon- en pleegplaats enerzijds en de frequentie van misdrijven anderzijds. PYLE bekeek de afstand in functie van de gelegenheidsstructuur.¹⁰² De mobiliteit van de daders is over het algemeen gering¹⁰³, vooral als het gaat om jeugdige criminelen of gelegenheidsdaders.¹⁰⁴

Ook bevraging van daders toont aan dat de afstand dader-plaats-misdrijf meestal klein is. Dit blijkt uit het Noors onderzoek van ANDENAES en SKIRBEKLE (1965); het onderzoek in Illinois van CLARK en WENNINGER (1962) en van McDONALD (1969) in Engeland.

Een typisch centragrafisch concept is de 'distance decay function'; het doelt erop dat naarmate de afstand tussen de misdrijfplaats en de woonplaats toeneemt, de frequentie van het plegen van misdrijven afneemt.¹⁰⁵ Afstand heeft in se een afschrikwekkend effect.

Ook werd onderzoek verricht naar de relatie tussen zones met hoge pleegzones en zones met hoge woonzones en dit samen met zogenaamde 'journey-to-crime' analyses.¹⁰⁶ Deze techniek zou trouwens meer aandacht moeten losweken bij analisten die werken binnen het raam van de criminaliteitspreventie.¹⁰⁷

Vermoedelijk spelen ook de andere verblijfplaatsen (werkplaats, toeristische zone, ontspannings- en winkelzones) een rol bij de relatie tussen woon- en pleegplaats. Dit aspect werd reeds door Patricia BRANTINGHAM onderzocht.¹⁰⁸ Zij

98. WHITE, 1982, in PHILLIPS, P., *A Prologue to the Geography of Crime, Proceedings of the Association of American Geographers*, 1972, afl. 4, 86-91(89); GEORGES, D., *The Geography of Crime and Violence: A Spatial and Ecological Perspective*, Washington, Consulting Services Publications, 1978, 28 p.

99. STAHURA, J. et al., 'Crime in the Suburbs', *Urban Affairs Quarterly*, 1980, afl. 15, 291-316.

100. BALDWIN, J. en BOTTOMS, A., *Urban Crime*, London, Tavistock Publications, 1976 (79).

101. CAPONE, D. en NICHOLS, W., *Crime and Distance: An Analysis of Offender Behaviour in Space, Proceedings Association of American Geographers*, 1975, afl. 7, 45-49.

102. PYLE, G. e.a. *The Spatial Dynamics of Crime*, Chicago, Department of Geography University of Chicago, 1974, 221 p.

103. EVANS, D. en OULDS, G., 'Geographical Aspects of the Incidence of Residential Burglary in Newcastle-under-Lyme', *Tijdschrift voor sociale en economische geografie*, 1984, afl. 5, 344-355; HERBERT, D., *The Geography of Urban Crime*, London, Longman, 1982, 102 p. (104); HERBERT, D. en HYDE, S., *Environmental Criminology: Testing some Area Hypotheses*, Transactions, Institute of British Geographers, 1985, 259-274; POPE, C., 'Patterns in Burglary: An Empirical Examination of Offence and Offender Characteristics', *Journal of Criminal Justice*, 1980, 39-51; REPETTO, T., *Residential crime*, Cambridge, M.A. Ballinger, 1974.

104. BALDWIN, J. en BOTTOMS, A., *Urban Crime*, London, Tavistock Publications, 1976 (98).

105. CAPONE, D. en NICHOLS, W., *Crime and Distance: An Analysis of Offender Behaviour in Space, Proceedings Association of American Geographers*, 1975, afl. 7, 45-49.

106. X., *Maakt de gelegenheid de dader?*, 's Gravenhage, Rijksplanologische dienst, 1985, 72.

107. BRANTINGHAM, P. en BRANTINGHAM, P.L., *Patterns in crime*, New York, Macmillan, 1984; BOTTOMS, A., 'Environmental Criminology and its Relevance for Crime Prevention', in JUNGER-TAS, J., RUTTING, A. en WILZING, J., *Crime Control in Local Communities*, Lochem, J.B. Van Der Brink en Co, 1987, 102 p. (24-25).

108. BRANTINGHAM, P.L. en BRANTINGHAM, P.J., *Environmental Criminology*, London, Sage Publications, 1981, 246 p. (37).

vond dat er verschillen optreden naargelang het om individuele versus beroepsdaders ging, die specifieke dan wel meerdere misdrijven plegen. De dynamiek van de keuze van de misdrijfplaats en het misdrijfobject (b.v. huis in de straat) verdient zeker ook nog verder wetenschappelijk onderzoek.¹⁰⁹

3.7. De sociologische plaats valt vaak samen met de plaats (oproepplaats) van waar contact wordt genomen met de politie.

Om deze plaats te bestuderen is het aangewezen de gegevens van de oproepen en dispatchingcentrales te verwerken. Particuliere oproepfaciliteiten (café of telefooncabine in uitgaanscentra) zijn hierbij van enorm belang. Ook andere plaatsen van (tijdelijke) samenkomst zijn belangrijk (hotels, markten, schoolcentra, ...).¹¹⁰

3.8. De geografie van de criminaliteit is dus stilaan een (embryonaal) onderdeel van de geografie geworden. Te lang – en nog altijd – hebben de geografen te weinig belangstelling gehad voor het functioneren van de sociale controle, als verklarend element voor geregistreerde criminaliteit. Zij bleven dus te veel stilstaan bij officiële statistieken en volkstellingsgegevens en evalueerden in onvoldoende mate de invloed van wet, wetshandhaving en agenten van sociale controle.¹¹¹

KRESS was één van de weinigen die de aandacht vestigde op de ruimtelijke verschillen in wetshandhaving¹¹² waardoor zelf ruimtelijke verschuivingen van criminaliteit kunnen optreden (verschillende intensiteit van optreden, verschuivingsverschijnselen in de ruimte).¹¹³ Zijn voorbeeld verdient zeker navolging.

4. Belgische crime area studies

4.1. België is uiteraard geen toonaangevend land in deze materie, zeker niet wat de geografie betreft. Toch was het QUETELET die belangrijk basiswerk verrichtte.¹¹⁴ Hij verklaart de criminaliteitsspreiding (gerechtelijke statistieken) in België tijdens de jaren 1826-1827 hoofdzakelijk vanuit de verschillende economische condities van de provincies. Ondanks zijn pionierswerk met schaarse statistieken zijn de aangewende methodes vrij onduidelijk.

Later werden andere belangrijke, regionale criminaliteitsanalyses uitgewerkt: SZABO voor 1950, 1951 en 1952; LEMPEREUR-BEKAERT voor 1964, 1965 en 1966 en LEMPEREUR voor 1967, 1968 en 1969.¹¹⁵ De spil van deze studies is het onder-

109. RHODES, W. en CONLY, C., 'Crime and Mobility: An Empirical Study', in BRANTINGHAM, P.L. en BRANTINGHAM, P.J., *Environmental Criminology*, London, Sage Publications, 1981, 264 p. (37).

110. SHERMAN, L., SARTIN, P. en BUERGER, M., 'Hot Spots of Predatory Crime: Routine Activities and the Criminology of Place', *Criminology*, 1989, afl. 1, 27-55.

111. *Ibidem*, 82.

112. KRESS, J., 'The Spatial Ecology of Criminal Law', in GEORGES-ABEYIE, D. en HARRIES, K., *Crime: A Spatial Perspective*, New York, Columbia University Press, 1980.

113. LOWMAN, J., *Geography, Crime and Social Control*, Vancouver, Department of Geography, 1983.

114. QUETELET, A., *Physique sociale ou essai sur le développement de facultés de l'homme*, Tôme II, Saint-Petersbourg, Jacques Issakoff, 1869, 450 p.

115. SZABO, D., *Crime et villes, Etude statistique de la criminalité urbaine et rurale en France et en Belgique*, Paris, Ed. Cujas, 1960, 230 p.; BEKAERT, H. en LEMPEREUR, N., *Les fluctuations de la criminalité en Belgique*, Tôme I, 1964 à 1966, Bruxelles, Centre National de Criminologie, Publ. n° 5, 1974, 362 p. →

zoek van LEMPEREUR-BEKAERT, omdat het gebaseerd is op SZABO's 'crime area studies'. Deze hebben echter alle het nadeel dat ze gebaseerd zijn op veroordelingsgegevens, die op zichzelf géén voorstelling kunnen geven van de in die rechtsgebieden gepleegde misdrijven, maar slechts een beeld brengen van de eigen activiteiten van deze instanties. Het is trouwens niet het misdrijf dat de teneenheid is, maar de veroordeling. Wij zouden dus veeleer van 'géographie de justice' dan van 'géographie criminelle' kunnen gewagen.

Niettemin komt LEMPEREUR-BEKAERT soms tot verbazingwekkende resultaten:

1. de urbanisatiegraad en de bevolkingsdichtheid hebben bijna geen invloed op het criminaliteitsniveau¹¹⁶;
2. er is geen verband tussen het criminaliteitsniveau en het aantal kerkgangers;
3. grenssituaties hebben een nefaste invloed op het criminaliteitsniveau;
4. de invloed van de sociale cohesie is moeilijk te achterhalen;
5. in vergelijking met de bevindingen van SZABO is het aantal correctionele veroordelingen in Wallonië sterk gedaald.

Intrastedelijke analyses werden verricht in Leuven, Gent, Brussel en Kortrijk. ADRIAANSEN bestudeerde in een licentiaatsverhandeling het stedelijk milieu en de jeugddelinquentie in Leuven.¹¹⁷ Deze verhandeling omvat een ontwerp van het sociaal ruimtelijk patroon van Leuven door middel van 'social area' analyses gebaseerd op de Shevky-Bell typologie, een analyse der 'bekende' jeugddelinquentie in Leuven en een sociale survey analyse van geselecteerde sectoren. Vooral de sectorindeling (statistische NIS-sectoren) van de volkstelling in deze studie draagt de goedkeuring weg van Prof. VAN DEN HAEGHEN. Er kan zeker opgemerkt worden dat de gerechtelijke arrondissementen moeilijk als homogeen kunnen worden beschouwd. De waarde van de analyse, die eigenlijk niet echt als een 'géographie criminelle' beschouwd kan worden, vertoont alle zwakheden van de gerechtelijke statistiek.

LODOMEZ onderzocht in de sectoren van Luik pleeg- en woonplaats van daders van criminaliteit aan de hand van politiegegevens.¹¹⁸ LAHAYE analyseerde de processen-verbaal opgesteld door de politie in Brussel, Ukkel en Ganshoren en bracht deze gegevens, naast (ook) andere gegevens van de stad Luik, in correlatie met bevindingen uit het buitenland.¹¹⁹ SCREVENs maakte een studie van veroordelingscijfers in de grote steden.¹²⁰

LEMPEREUR, N., *Les fluctuations de la criminalité en Belgique*, Tôme II, 1967 à 1969, Bruxelles, Centre National de Criminologie, 1987, 310 p.

116. Vermoedelijk kan de hoge seponeringsgraad door parketten in grote agglomeraties hierbij enige verklaring bieden.

117. ADRIAANSEN, P., *Stedelijk milieu en jeugddelinquentie: een sociaal geografisch perspectief*, Leuven, Faculteit Wetenschappen K.U. Leuven (eindverhandeling aardrijkskunde), 1975, 102 p.

118. LODOMEZ, F., *Criminalité et caractéristiques sociales des quartiers Liégeois*, Luik, School van Criminologie (licentiaatsverhandeling), 1982, 75 p. + bijl.; 'La ville et la criminalité', *Revue Internationale de Police Criminelle*, 1983, 170-183.

119. LAHAYE, N., 'La ville et la criminalité', *Revue Internationale de Police Criminelle*, 1983, 170-183.

120. SCREVENs, R., 'La criminalité dans les grands centres', *Revue de Science Criminelle et de Droit Pénal Comparé*, 1981, 43-56.

VERSICHELEN en SCHEPENS zijn de auteurs van de ecologische studie in het gerechtelijke arrondissement Gent, waar een verstedelijkt gebied door twee minder verstedelijkte, veeleer rurale gebieden wordt omlijnd. De auteurs haalden hun gegevens uit gegevens omtrent veroordelingen opgelopen door de inwoners van de bestudeerde gemeenten (ongeacht pleegplaats en plaats van veroordeling).¹²¹

De daderwoonplaatsen werden ook onderzocht door CLAEYSSENS.¹²² De auteur toetste de stelling uit de literatuur dat er een relatie bestaat tussen wijzigingen in de woonsituatie en het crimineel gedrag aan de toestand in de stad Gent.

VAN TOMME is de auteur van een eindverhandeling *Ecologische benadering en spreiding van de criminaliteit in Kortrijk*.¹²³ Het was zijn bedoeling SHAW en MCKAY's bevindingen omtrent Chicago te toetsen aan die van Kortrijk. Wat men hier vooral uit leert is een bevestiging van de differentiële opportuniteitstheorie.

In Brussel initieerde de Koning Boudewijnstichting¹²⁴ in samenwerking met de krant *Le Soir*¹²⁵ (gegevens 1984) een cartografische studie. Beide onderzoeken zijn verwant en maakten onder andere gebruik van hetzelfde cartografische bureau (Groupe d'Etudes pour la Valorisation de l'Espace Rural et Urbain de l'U.L.B.). Interessant is het feit dat gebruik is gemaakt van misdrijfplaatsengegevens per km². Deze gegevens zijn afkomstig van de negentien Brusselse gemeentepolitiediensten.

Uiterst waardevol was de licentiaatsverhandeling van de hand van VERSTRAETEN.¹²⁶ Hierin wordt op een duidelijke en overzichtelijke wijze een studie gemaakt van de inhoud van 'crime area' studies en hun ontwikkeling binnen de criminologie en de geografie. Ook toetst de auteur de kernwoorden criminaliteitsvaliditeit en praktische toepasbaarheid. Deze verhandeling werkte trouwens sterk inspirerend bij het schrijven van dit artikel.

Ook in Gent (beperkt tot de fusiegemeenten Gent) bestudeerde DE SCHAEPMEESTER¹²⁷ de sociaal-geografische spreiding van bepaalde criminaliteitsvormen naar pleegplaats (cijfers parket, teljaar 1986). Verhoudingsgetallen zijn er berekend ten opzichte van inwoners, oppervlakte en aantal woningen.

121. VERSICHELEN, M. en SCHEPENS, E., 'Criminaliteit in stad en platteland. Een onderzoek in het gerechtelijk arrondissement Gent', *Tijdschrift voor sociale wetenschappen*, 1966, afl. 3, 237-299.

122. CLAEYSSENS, D., *Wijzigingen aan woonsituaties en hun gevolgen op het crimineel gedrag der inwoners*, Gent, H.I.S.R.O.O. (eindverhandeling Stedebouw, Ruimtelijke Ordening en Ontwikkeling), 1974, 191 p.

123. VAN TOMME, P., *Ecologische benadering en spreiding van de criminaliteit in Kortrijk*, Gent, Fac. Rechtsgeleerdheid, R.U. Gent (eindverhandeling criminologie), 1982, 185 p.

124. PIQUE, Ch. et al., *Kartografische benadering van de kansarme wijken in de Brusselse agglomeratie*, Brussel, Koning Boudewijnstichting, 1985, 30 p.

125. LOLLETTE, J.P., 'Bruxelles n'est pas un petit Chicago malgré des zones à forte densité de délits', *Le Soir*, 1985, 65 p. (23-24).

126. VERSTRAETEN, K., *Crime Area Studies*, Leuven, Fac. Rechtsgeleerdheid K.U. Leuven (eindverhandeling criminologie), 1985, 174 p.

127. DE SCHAEPMEESTER, G., *Een sociaal-geografische analyse van bepaalde criminaliteitsvormen in Gent*, Faculteit der wetenschappen (eindverhandeling aardrijkskunde), 1987, 127 p. + bijlagen.

De auteur komt tot de conclusie dat in Gent:

- geen verbanden kunnen worden gelegd tussen diefstallen met geweld en sociaal-economische factoren;
- wat inbraken betreft, weinig relaties optreden met sociaal-economische factoren binnen een buurt (wel licht verband langs grote wegen in en uit Gent);
- de beste correlaties optreden bij niet-criminogene buurten (woningen bewoond door eigenaar; eensgezinswoningen);
- voor inbraken in voertuigen en opzettelijke slagen en verwondingen een verband zichtbaar werd met de amusementsfunctie;
- er wel degelijk een concentrisch patroon optreedt met hoge waarde in het centrum en lage waarden in de periferie.

BIRON is de auteur van een licentiaatsverhandeling waarin voor de stad Luik de daderwoonplaatsen worden geanalyseerd, per statistische sector. De gegevens zijn opgenomen op het niveau van de strafvervolgning. De auteur vergelijkt de resultaten van zijn studie ook met de conclusies van SZABO en LEMPEREUR-BEKAERT.¹²⁸

Het vermelden waard is zeker ook de lokalisatiestudie van politieke manifestaties op de openbare weg in België.¹²⁹ Betogingen zijn een stedelijk fenomeen. De grote agglomeraties oefenen de grootste aantrekkingskracht uit. Brussel spant de kroon, gevolgd door Antwerpen, Gent, Luik en Charleroi. In Vlaanderen (ideologisch, confessioneel, communautair) wordt meer gemanifesteerd dan in Wallonië (socio-economisch).

5. De resultaten van eigen onderzoek

Zelf zijn wij vrij actief met de criminaliteitsgeografie bezig en dit sedert 1984. Gezien de interesse die in de rijkswacht voor deze (nieuwe) benadering ontstond, werd in 1985 een eigen cartografische studiedienst opgericht. Deze dienst was aanvankelijk alleen bezig met criminografische toepassingen. In 1987 werd aan deze afdeling een cel toegevoegd, belast met het bestuderen van de spreiding van verkeersongevallen. De meest recente ontwikkeling is nu dat in bepaalde steden de criminaliteit per statistische sector wordt bestudeerd.

5.1. CARTOGRAFISCHE TOEPASSINGEN

Criminaliteit

Een eerste criminaliteitskaart werd aan de hand van geregistreerde criminaliteitscijfers (computer Rijkswacht) in 1984 samengesteld en riep een sterke belangstelling op, zowel in als buiten de Rijkswacht. Deze toepassing bracht de gemeenten in beeld in functie van de criminotypering per 10.000 inwoners en per km², en dit

128. BIRON, A., *Localisation par quartiers de la délinquance adulte*, Luik, Faculteit Rechtswetenschappen (eindverhandeling criminologie), 1981, 74 p.

129. SMITS, J., 'La localisation des lieux de manifestation en Belgique', *Res Publica*, 1986, afl. 1, 23-53.

op nationale kaarten enerzijds en op provinciale kaarten anderzijds. In totaal werden dus twintig kaarten opgesteld.¹³⁰

De criminaliteitsgraad visualiseert de slachtofferkans; de criminaliteitsdichtheid geeft de spreiding van het aantal feiten weer, ongeacht de uitgestrektheid van de gemeenten. Het is tevens een maat voor de interventiedichtheid van de politiediensten (studie van het absoluut aantal politieel geregistreerde feiten, 1984).

Bij vergelijking van de 'rank size' echter (figuur 1) (de volgorde van de woonkernen naar grootteorde inzake aantal inwoners), met de rangorde van de woonkernen naar absoluut aantal gepleegde feiten (zie tabel 1), treden heel wat verschuivingen op. Voor de grote steden komt Luik, inzake criminaliteit, op de tweede plaats, vóór Antwerpen. De agglomeratie¹³¹ Antwerpen bekleedt met zijn 14.800 feiten en zijn 660.000 inwoners een zeer gunstige positie.

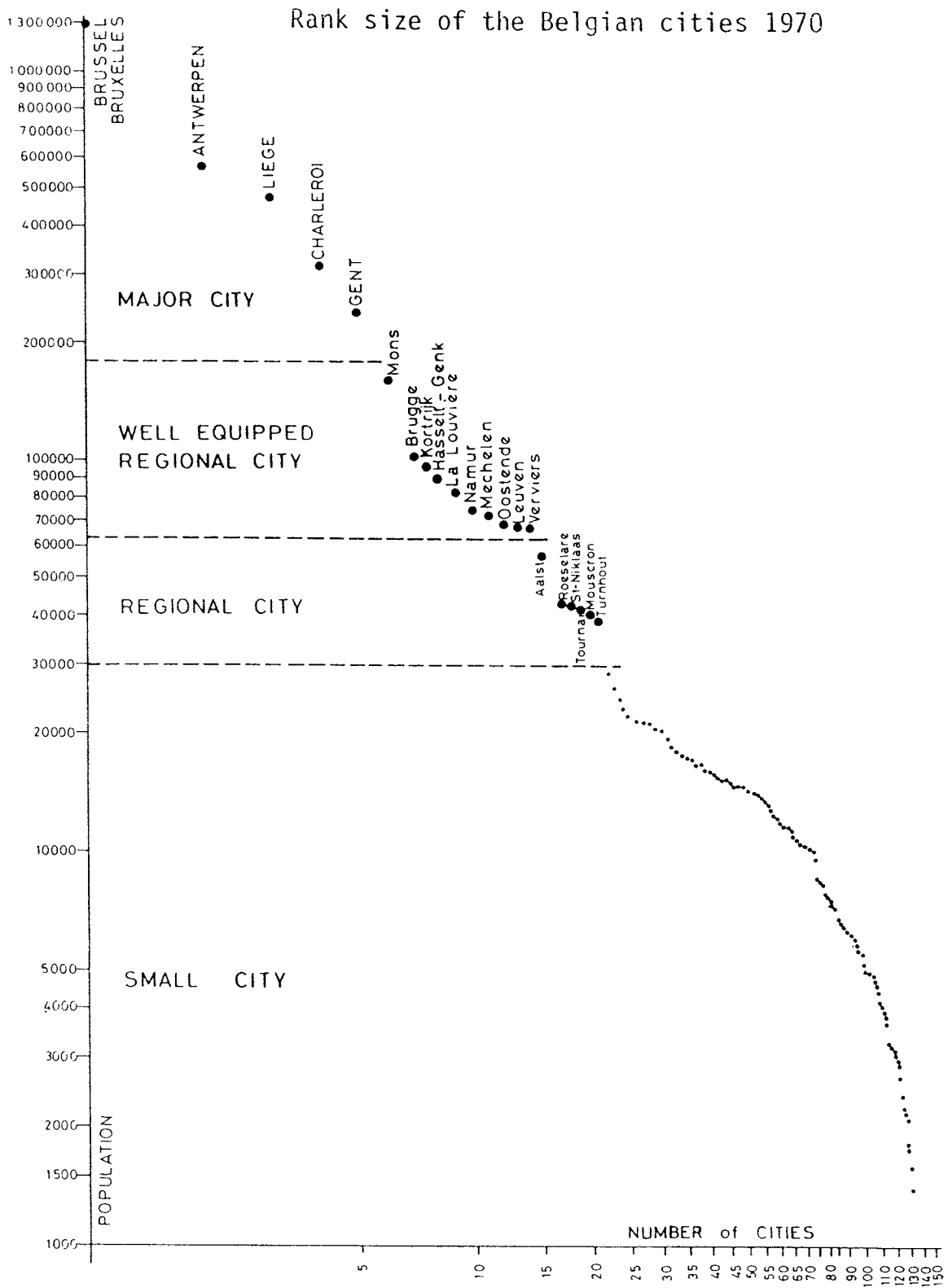
Tabel 1. Vergelijking rank size en criminaliteit, in de grote en regionale steden, op agglomeratiebasis

Agglomeratie	Absoluut aantal feiten 1984	Rang	
		Criminaliteit	Inwoners
Brussel	49165	1	1
Liège	20622	2	3
Antwerpen	14842	3	2
Charleroi	9940	4	4
Gent	7667	5	5
Namur	5273	6	10
Mons	3950	7	6
La Louvière	3902	8	9
Genk	3444	9	16
Oostende	2654	10	12
Leuven	2613	11	13
Brugge	2552	12	7
Verviers	2383	13	14
Mouscron	2197	14	21
Mechelen	2087	15	11
Hasselt	1980	16	15
Tournai	1731	17	20
Aalst	1582	18	17
Turnhout	1499	19	22
St. Niklaas	1492	20	19
Kortrijk	1422	21	8
Roeselare	938	22	32

130. BRUGGEMAN, W., 'Criminele geografie', *Revue van de Rijkswacht*, 1985, 99, 31-34.

131. Geoperationaliseerde agglomeratie.

Figuur 1

VAN DER HAEGEN, H., PATTYN, M. en CARDYN, C., 'The Belgian Settlement System in the West-European Settlement Systems', in *Acta Geographica Lovaniensia*, Leuven, 1982, vol. 22, 251-363.

De kernstad Antwerpen telt 8.000 feiten voor 180.000 inwoners. Deze hoge verhouding wordt echter aanzienlijk afgezwakt door de lage criminaliteit in de stadsrandgemeenten. Deze situatie is niet zo uitzonderlijk. Vele vormen van criminaliteit blijken verbonden te zijn met de aanwezigheid van centrale functies.¹³² De uitwaaiering van de criminaliteit in Luik over de randgemeenten, is wèl vrij specifiek. De zeer vroege industrialisatie en de ruimtelijke verspreiding van de industrie, met daaraan gekoppelde belangrijke secundaire centrumgemeenten zoals Herstal en Seraing, werken de verspreiding van de criminaliteit in de hand. Bij de rangschikking van de regionale steden naar criminaliteitsgraad springen twee steden naar voor, Genk en Moeskroen. Bij vergelijking van beide 'rank sizes' gaat Genk van de 16^e naar de 9^e en Moeskroen van de 21^e naar de 14^e.

De hoge criminaliteit van Moeskroen kan verband houden met het feit dat Mouscron deel uitmaakt van de Noord-Franse industriële conurbatie Roubaix-Tourcoing en bovendien een grensstad is. Mogelijke factoren die een rol kunnen spelen bij de criminaliteit in Genk zijn: een groot aantal werklozen (6,5% van de bevolking in 1985 tegenover 4,7% nationaal), veel immigranten, veel industrie en veel jongeren (47% van de bevolking is jonger dan 25 jaar in 1981, nationaal 36%). Verder vertonen Namen, Doornik, Turnhout, Oostende, Leuven, La Louvière en Verviers een hogere criminaliteit. Het zijn ofwel steden met een grote tijdelijke bevolkingsgroep, ofwel verouderde industriële centra. Aanwijzingen voor de positie van Namur en Tournai liggen niet zo direct voor de hand. Aan de andere kant vallen de Westvlaamse regionale steden Brugge, Kortrijk en Roeselare op door hun laag aantal criminele feiten. Gezien ook Brugge veel toeristen heeft en Kortrijk en Roeselare ook veel industrie liggen de verklarende factoren niet zomaar voor de hand.

De tijdelijke bevolking

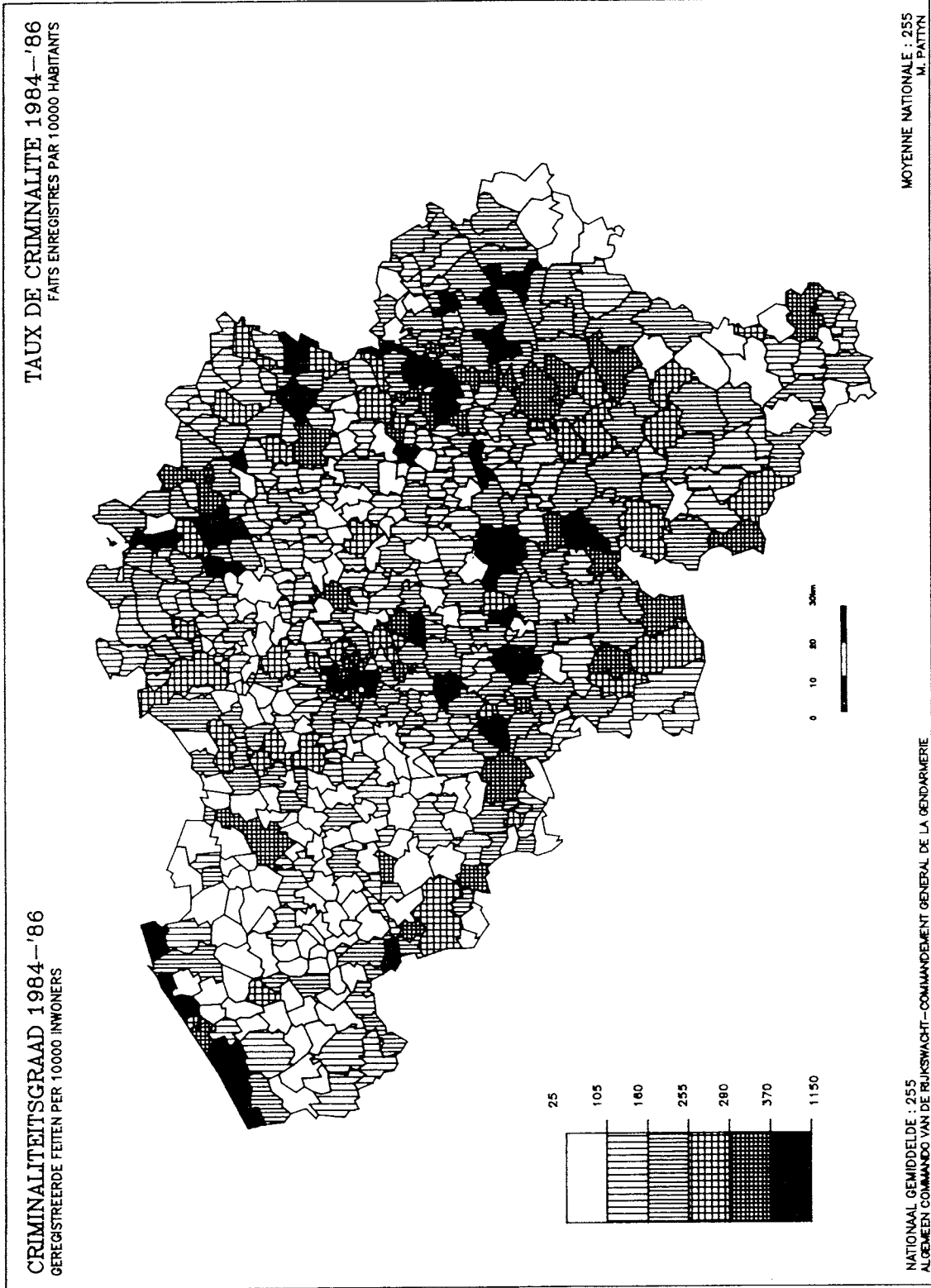
Bij voorgaande berekeningswijzen werd de criminaliteit telkens gerelateerd ten opzichte van de bevolking gedomicilieerd in de gemeenten. In gemeenten met een kleine mobiliteit van de bevolking is dit een zeer goede benaderingswijze. In gemeenten echter, die een grote instroom kennen van tijdelijke bevolkingsgroepen – toeristen, pendelaars, studenten of scholieren, miliciens en dergelijke – wordt de criminaliteit overschat, omdat de bevolking waarop ze wordt berekend kleiner is dan de feitelijke bevolking. Hiertoe zijn, intern in de rijkswacht, meerdere modellen ontwikkeld.

Thematische studies

Autodiefstal, hold-up en terrorisme werden thematisch behandeld (ook cartografische toepassingen) in *Panopticon*¹³³ (teljaren 1984-1985-1986). Ook bestudeer-

132. VAN TULDER, F., Criminaliteit, pakkans en politie in Den Haag, Sociaal en Cultureel Planbureau, 1985.

133. BERKMOES, H., BRUGGEMAN, W., DE MAN, L. en PATTYN, M., 'Autodiefstal, hold-up en terrorisme in België', *Panopticon*, 1986, 354-375.

den wij de spreiding van de *totale* criminaliteit in vergelijking met de spreiding van de bevolking.¹³⁴

Spreiding van de criminaliteitsgraad

Kaart 1 illustreert de spreiding per gemeente van het gemiddeld aantal feiten gepleegd in 1984, 1985 en 1986 per 10.000 inwoners. In grote lijnen zijn de zones met hoge criminaliteit de volgende: de kust, de grote steden en sommige regionale steden, de Kempen en de Maasstreek, de Brusselse suburbane zone in Waals-Brabant, het Luikse, de Samber-Maas-as, de grensstreek met Frankrijk en de Ardennen.

Opvallend lage waarden worden genoteerd in beide Vlaanderen, gedeelten van de Leemstreek en het zuiden van de provincie Antwerpen.

De spreiding (verstedelijking) van de bevolking blijkt dus een belangrijke indicator voor de verklaring van de spreiding van de criminaliteitsgraad.

Hoe sterk is het ruimtelijk verband tussen criminaliteit en bevolking¹³⁵?

De correlatiecoëfficiënt tussen het absoluut aantal feiten en het aantal inwoners per gemeente is zeer hoog, namelijk 0.869. De kleinere gemeenten vertonen meer uiteenlopende criminaliteitswaarden dan de grotere. De kleinere waarden zijn namelijk meer onderhevig aan het toeval. Hier treedt dus duidelijk heteroscedasticiteit op.

De criminaliteitsgraad vertoont op haar beurt een significante, positieve correlatie met het aantal inwoners, correlatiecoëfficiënt 0.333 ($n = 589$, $p = 0.0001$). Dit wijst dus duidelijk op het bestaan van een positief verband tussen criminaliteit en bevolkingsconcentraties.

Regressieanalyse van de criminaliteitsgraad in functie van de bevolking¹³⁶

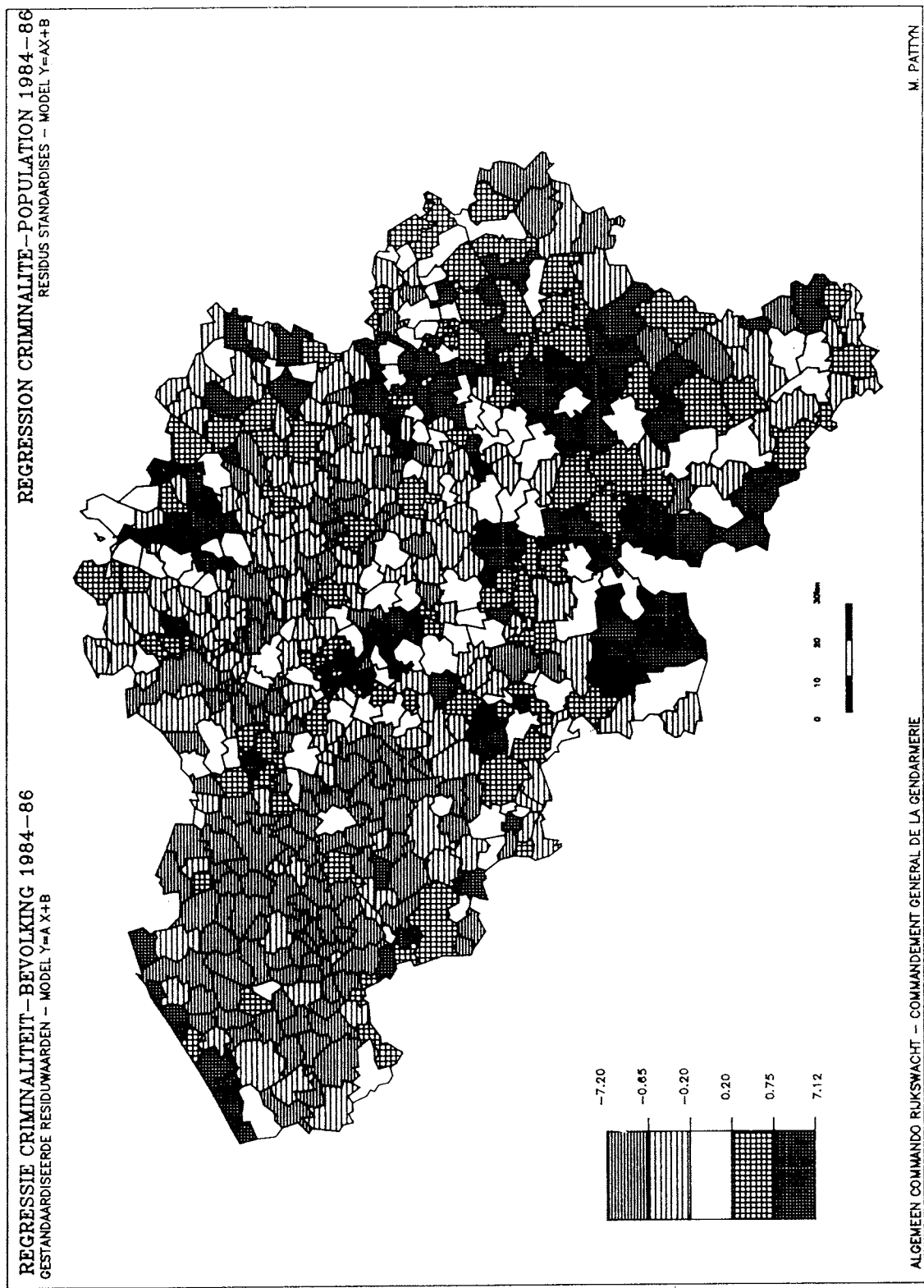
Om een beter inzicht te verkrijgen in het verloop van de criminaliteitsgraad in functie van de bevolking werd een regressieanalyse uitgevoerd. Voor deze regressie werd een lineaire functie $y = ax + b$ uitgetest¹³⁷ waarbij y het aantal feiten per 10.000 inwoners is en x de bevolking van de gemeente. De determinantcoëfficiënt bedraagt in dit geval 0.13, dat wil zeggen dat 13% van het aantal feiten per 10.000 inwoners per gemeente verklaard wordt door het inwonertal van deze gemeente. Dit percentage is niet zeer groot, wat wijst op de noodzaak van het in-

134. BRUGGEMAN, W. DE MAN, L. en PATTYN, M., 'De ruimtelijke structuur van de geregistreerde criminaliteit in België (1984-1985-1986)', *Gemeentekrediet*, nr. 163, 1988, 45-62.

135. HARRIES, K., *The Geography of Crime and Justice*, New York, 1974; X., *Colloque sur la prévision de la criminalité*, Interpol, Saint Cloud 10-11 mai 1976; VAN TULDER, F., *Criminaliteit, pakkans en politie*, in *Cahier*, nr. 45, 1985, Sociaal en Cultureel Planbureau.

136. Zie ook: PATTYN, M., BRUGGEMAN, W. en DE MAN, L., 'De ruimtelijke structuur van de geregistreerde criminaliteit in België (1984-1985)', *Recherches de géographie urbaine, Bulletin de la Société de Géographie de Liège*, 1987 (n° hors série), 491-505.

137. Er werd eveneens een kwadratische functie getest, die niet merklijk beter bleek dan het lineaire model.

voeren van verscheidene verklarende factoren. Bijgevolg moet men overstappen naar een meervoudige regressie.

Bijzonder interessant bij deze regressieanalyse is de studie van de residuwaarden. De residuwaarden geven het deel van de variatie aan van y , dat niet door x verklaard wordt. Wanneer de residuwaarden in kaart gebracht worden (kaart 2), wordt een beeld gevormd van de mate waarin criminaliteit door de factor bevolking wordt beïnvloed. Op kaart werden de gestandaardiseerde residuwaarden uitgezet. Zeer schematisch komt het neer op volgend patroon: het grootste deel van beide Vlaanderen, het westen van de provincie Antwerpen, het noord-oosten van de provincie Brabant en het zuiden van de Oostkantons hebben een sterke negatieve afwijking, i.e. hebben een lage criminaliteit in verhouding tot hun bevolking. Daarentegen hebben de kust, de streek rond Dendermonde, de Kempen, het stadsgewest Brussel en een zeer groot deel van Wallonië met voornamelijk concentratiepunten op de Samber-Maas-as en de Ardennen, een positieve afwijking of een te hoge criminaliteit in verhouding tot hun bevolking.

Door deze residuwaarden ruimtelijk uit te zetten verkrijgt men aanwijzingen voor aanvullende verklarende factoren. Aan de hand van de karakteristieken van de gebieden met zeer hoge en zeer lage residu's kan men mogelijke beïnvloedende kenmerken vooropstellen. Bij positieve beïnvloeding moet men denken aan: verstedelijkingsgraad, tewerkstelling, aandeel jongeren, toerisme, werkloosheid, oppervlakte van de gemeente, aanwezigheid van belangrijke onderwijsinstellingen. Met negatieve beïnvloeding zijn dit: agrarisch karakter van de woonkernen, groot aandeel oudere bevolking, autochtoniteit van de bevolking.

Criminaliteit per delictgroep

Het zeer algemene spreidingsbeeld van de criminaliteitsgraad kan gedifferentieerd worden door het aantal geregistreerde feiten op te splitsen naar soort delict. De verschillende soorten delicten werden gegroepeerd in 7 groepen:

- groep 1: zedenfeiten
- groep 2: feiten tegen personen
- groep 3: terrorisme en specifiek banditisme
- groep 4: bedrog, oplichting en verduistering
- groep 5: diefstal
- groep 6: beschadiging van eigendom
- groep 7: andere geautomatiseerde feiten.

Deze groepering berust op de inhoud van de feiten, geregistreerd in de computer van de rijkswacht. Het is geen strafrechtelijke groepering.

Tabel 2 geeft voor het land en de regio's het gemiddelde van het aantal feiten per 10.000 inwoners en de procentuele verdeling van het aantal feiten per groep.

Tabel 2. Feiten per delictgroep 1984-1985-1986

Delictgroep	(feiten/inw.) x 10.000				%			
	Brussel	Vlaanderen	Wallonië	Totaal	Brussel	Vlaanderen	Wallonië	Totaal
Zeden	3.7	5.0	4.6	4.7	0.7	2.5	1.6	1.9
Feiten tegen personen	15.3	10.0	17.2	12.8	3.2	5.0	6.0	5.0
Terrorisme en speciaal banditisme	5.7	1.9	5.1	3.3	1.2	1.0	1.8	1.3
Bedrog, oplichting, verduistering	14.6	8.8	12.1	10.4	3.0	4.4	4.2	4.1
Diefstal	426.8	152.9	223.6	203.1	88.1	77.2	78.6	78.9
Beschadiging van eigendom	9.9	17.7	18.5	17.2	2.0	8.9	6.5	6.8
Overige feiten	8.5	2.0	3.4	3.1	1.8	1.0	1.2	1.2
Totaal	484.5	198.1	284.7	254.7	100.0	100.0	100.0	100.0

Uit deze tabel blijkt zeer duidelijk dat het aandeel van de verschillende delictgroepen niet evenwaardig is. Diefstal neemt ontegensprekelijk de belangrijkste plaats in.

Dit betekent dat de globale cijfers bijna volledig gedomineerd worden door de omvang van de diefstallen.

Nu is het wel zo dat de spreiding van de verschillende soorten delicten en hun onderlinge verhouding niet gelijkmatig is over heel het land. De verdeling tussen Vlaanderen, Wallonië en Brussel is geenszins gelijklopend (zie tabel 3). Brussel telt 88% diefstallen, wat automatisch het aandeel van de overige delicten sterk terugdringt. Vlaanderen telt 77% diefstallen ten opzichte van 79% voor Wallonië. Het aandeel zedenfeiten en eigendomsbeschadiging is hoger in Vlaanderen, terwijl het aandeel misdrijven tegen personen hoger is in Wallonië.

De globale omvang van de delictgroepen wordt echter beter gekenschetst door het aantal feiten per 10.000 inwoners (tabel 2). Brussel staat veruit op kop, behalve voor zedenfeiten en beschadiging van eigendom. De lagere cijfers in deze twee groepen kunnen verklaard worden door het aangifte- en registratiegedrag. De zeer hoge concentratie van criminaliteit in Brussel hangt nauw samen met het hoofdstedelijke karakter ervan. De aanwezigheid van zeer heterogene bevolkingsgroepen (weinig sociale controle, anonimiteit van de grootstad) en van centrumfuncties voor een ruim ommeland, schept heel wat gelegenheden tot het plegen van misdrijven.

In Wallonië wordt, per 10.000 inwoners, bijna de helft méér misdaden geregistreerd dan in Vlaanderen. De hoge criminaliteitsgraad in Wallonië situeert zich vooral in het Luikse, de Samber-Maas-as maar ook in de Ardennen (kaart 2).

De criminaliteitsgraad vertoont interessante verschillen, wanneer die berekend wordt naar de verstedelijkingsgraad van de gemeenten (zie tabel 3).¹³⁸

138. VAN DER HAEGEN, H., PATTYN, M. en CARDYN, C., 'The Belgian Settlement System in The West European Settlement Systems', in *Acta Geographica Lovaniensia*, vol. 22, Leuven, 1982, 251-363; ROUSSEAU, S., 'Typologie van de Belgische gemeenten naar graad van verstedelijking op 31 december 1970', *Statistisch Tijdschrift*, 1977, nr. 3, p. 141-172; VAN HECKE, E. en CARDYN, C., 'Uitgaven en ontvangsten van de Belgische gemeenten - een geografische verkenning', *Het Gemeentekrediet van België*, 1984, afl. 148 en 149, 93-228.

Tabel 3. Criminaliteitsgraad naar typologie van de gemeenten (1984-1985-1986)¹³⁹

Delictgroepen	Grote stad	Regionale stad	Kleine stad	Agglomeratie gemeente	Banlieue-gemeente	Hoofd-dorp	Autonome gemeente	Afhankelijke gemeente
Zeden	8.3	6.4	4.9	3.4	3.6	3.5	3.5	2.8
Feiten tegen personen	21.5	19.7	12.1	12.6	7.1	8.1	8.2	7.0
Terrorisme en speciaal banditisme	6.4	5.5	3.6	3.0	0.9	1.5	1.8	2.3
Bedrog, oplichting, verduistering	23.3	14.7	10.2	9.3	5.1	6.9	5.4	7.4
Diefstal	402.9	255.0	176.1	255.6	123.9	123.7	102.0	132.7
Beschadiging van eigendom	9.5	29.6	21.8	12.0	12.3	14.4	15.2	9.3
Totaal	479.6	334.3	231.5	299.9	154.3	159.4	137.1	163.8

Naarmate de verstedelijkingsgraad toeneemt, stijgt het aantal feiten per 10.000 inwoners. De enige groep die hierop een uitzondering vormt is beschadiging van eigendom. Deze feiten zijn opvallend laag in de grote steden en de agglomeratie-gemeenten. Het aangiftgedrag van dit soort misdrijven wijkt nogal af van dat voor de andere delicten.

Opvallend is ook dat de groep bedrog, oplichting en verduistering, de zogenaamde 'white collar crime' een typisch stedelijk verschijnsel is.

De ruimtelijke verdeling van de zes criminaliteitsgroepen laat reeds vermoeden dat bepaalde groepen systematisch samen voorkomen en meestal het beeld van de criminaliteit in zijn geheel volgen, terwijl andere daarentegen veeleer een eigen ruimtelijk patroon vertonen.

Typering van de gemeenten naar delictgroep

1. Inleiding

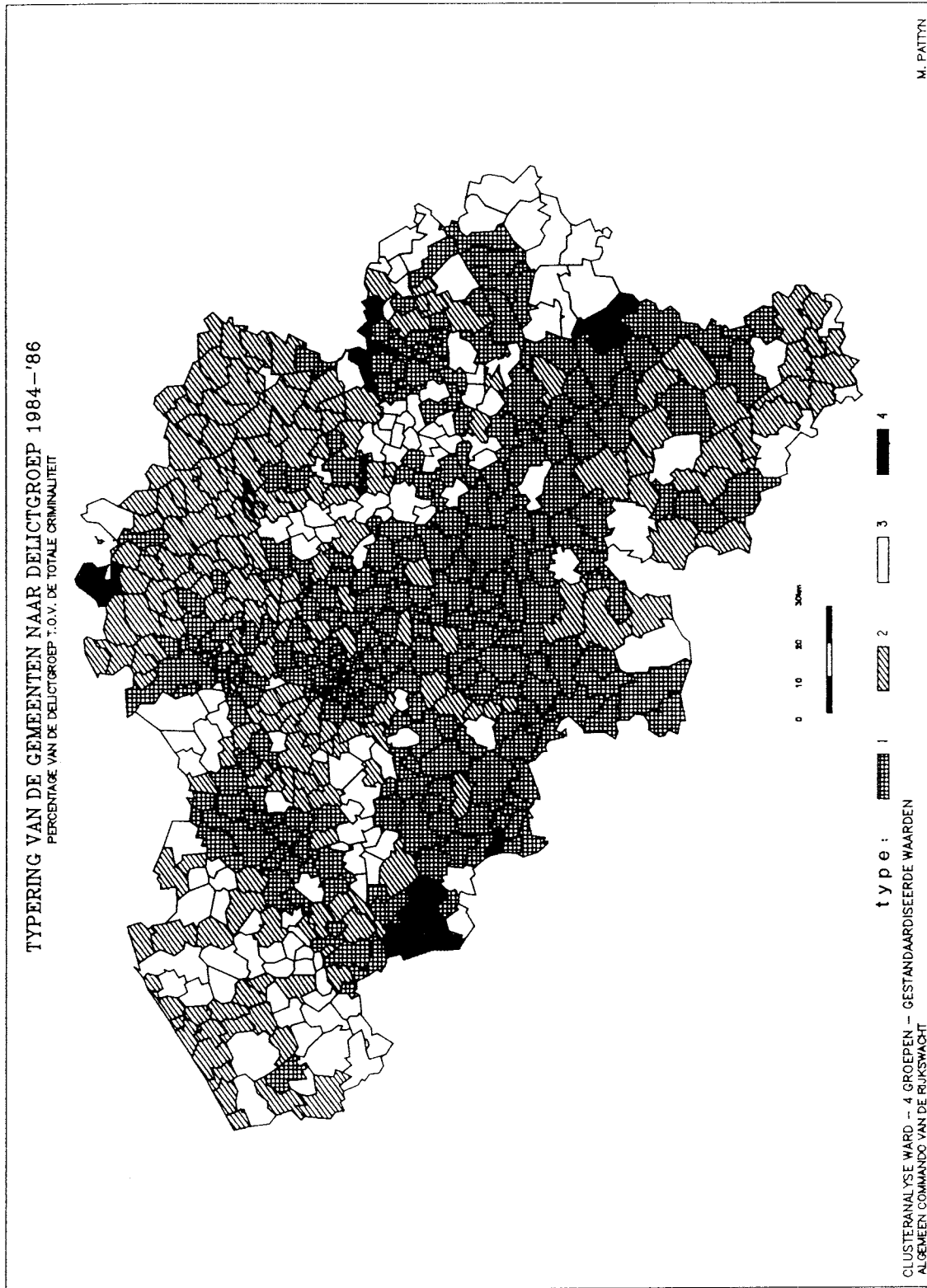
De geografische spreiding van het aantal geregistreerde feiten vertoont per delictgroep een enigszins apart patroon. Niettegenstaande het feit dat het onderling verband tussen de verschillende delicten tamelijk groot is (zie tabel 3), worden de meeste gemeenten door een paar delicten goed gekenmerkt.

In een volgende stap zal getracht worden een criminaliteitstypologie voor de gemeenten op te stellen. Het voordeel van een typologie is dat op die manier een synthese tot stand komt van de afzonderlijke patronen die per criminaliteitsgroep bestaan. Een dergelijke indeling leidt tot een eenvoudiger en synthetischer beeld, waarbij informatieverlies gecompenseerd wordt door een beter inzicht in de structuur.

2. Clusteranalyse

Om de gemeenten in te delen naar criminaliteitstype gebruiken we een clusteranalyse. Deze groeperingstechniek maakt 'clusters' of groepen, elk bestaande uit een aantal gemeenten die sterk vergelijkbaar zijn qua soort criminaliteit. Clusteranalyse is bedoeld om de gelijkenis binnen de groepen zo groot mogelijk te ma-

139. Analyse uitgevoerd door M. PATTYN.

ken (interne homogeniteit) en de gelijkheid tussen de verschillende groepen zo klein mogelijk (externe isolatie) (kaart 16). Voor de clustering werd de methode van WARD toegepast op de gestandaardiseerde waarden van het procentueel aandeel feiten per delictgroep, ten opzichte van het totaal aantal feiten, per gemeente, voor de gemiddelden van 1984-1985-1986. De methode van WARD is gebaseerd op het informatieverlies dat optreedt door objecten tot een cluster samen te voegen. Dit verlies wordt per cluster gemeten door een bepaalde afstandsmaat van elk object tot het zwaartepunt van de cluster, waartoe het object behoort. Bij elke stap worden beide clusters samengevoegd, waarvoor de toename van het informatieverlies die ermee gepaard gaat, het kleinst is. Op basis van statistische parameters (F- en T-waarden) en het dendrogram, werden 4 clusters of 4 types gemeenten weerhouden. Aan de hand van de T-waarden¹⁴⁰, die bepalen welke criminaliteitssoort belangrijker is voor de gemeenten binnen een bepaalde cluster, dan voor het totaal aantal gemeenten, kunnen de verschillende types benoemd worden.

3. Beschrijving van de 4 types gemeenten naar soort criminaliteit

Kaart 3 toont de spreiding van de 4 types.

Op basis van de T-waarden worden de clusters als volgt getypeerd:

Type 1

Type 1 telt 258 gemeenten.

Deze gemeenten worden gekenmerkt door een groot aandeel diefstallen en een kleiner aandeel beschadigingen van eigendommen. De overige inbreuken komen eveneens relatief minder aan bod dan in het totale pakket van de gemeenten.

De gemeenten van type 1 zijn: (voor Vlaanderen) Gent en zijn ruime omgeving; Antwerpen en omgeving met uitlopers naar het oosten en het zuiden; centraal Brabant rond Brussel en Leuven; het Kortrijkse; en het grootste deel van Wallonië, op het zuiden en het oosten na. Dit zijn dus gemeenten waar de diefstallen het grootste probleem vormen inzake criminaliteit.

Voor Vlaanderen en Brabant zijn de diefstallen duidelijk verbonden met grotere steden waar zich, door de sterke bevolkingsconcentraties en de functionele diversificatie, heel wat gelegenheden tot stelen voordoen. Een regionaal hoger inkomen kan eveneens van belang zijn. De factoren die het overwicht van de diefstal in het grootste deel van Wallonië mede bepalen, zijn onvoldoende geïdentificeerd. De groep diefstal bestaat daar immers uit tal van delicten met verschillende ruimtelijke patronen.

$$140. \quad T = \frac{X_c - X_t}{O_t}$$

O_t : standaardafwijking van variabele in de totale groep gemeenten

X_c : gemiddelde van de variabele in de cluster

X_t : gemiddelde van de variabele voor het totaal aantal gemeenten

Analyse uitgevoerd door M. PATTIJN.

Type 2

194 gemeenten behoren tot type 2.

De afwijkingen van de verschillende delictgroepen ten opzichte van het gemiddelde, zijn voor deze groep niet zeer groot. Deze groep vertoont relatief wel iets méér zedenfeiten en beschadigingen van eigendom.

Deze criminaliteitsstructuur typeert de kustgemeenten, enkele assen in West-Vlaanderen, de pendelstreek tussen Gent en Brussel, de provincie Antwerpen – op Antwerpen en zijn omgeving na – Limburg en het zuiden van het land.

De aanwezigheid van uitgaansgelegenheden of een jonge bevolkingsstructuur kunnen in sommige gevallen tot de verklaring van deze delicten bijdragen.

Type 3

Type 3 bevat 127 gemeenten. Zij wijken af van de overige gemeenten door het grote aandeel van de feiten tegen personen.

Bedrog, oplichting en verduistering en beschadiging van eigendommen scoren eveneens hoger terwijl de groep diefstallen in deze gemeenten een heel klein aandeel heeft. Dit type gemeenten komt voor in de rest van West-Vlaanderen, de omgeving van Eeklo, het Waasland, het zuiden van Oost-Vlaanderen, ten noorden en ten zuiden van Tienen, de streek van Warremme, de Oostkantons en hier en daar in het zuiden van het land.

Het zijn ofwel nog overwegend landelijke streken ofwel pendelgebieden. De registratie van deze delicten wordt evenwel sterk beïnvloed door het aangifte- en registratiegedrag. Zowel voor feiten tegen personen als beschadiging van eigendom is er vermoedelijk een hogere aangifte en registratie op het platteland dan in de stad.

Type 4

Dit type omvat 10 gemeenten.

Het is een zeer specifieke groep van 10 gemeenten die gekenmerkt wordt door een groot aandeel feiten uit de groep terrorisme en specifiek banditisme.

Deze gemeenten komen uitsluitend aan de grens voor. De aanwezigheid van belangrijke grensovergangen zoals Tournai, Hensies, Hoogstraten (Meer), Visé-Bassenge-Voeren, Raeren en Houffalize komen duidelijk tot uiting.

Het groot aandeel feiten uit de groep terrorisme en banditisme wordt enerzijds bepaald door een zeer klein aandeel andere delicten in deze gemeenten, en anderzijds door een intensief-proactief optreden van de politiediensten. Door veel grenscontroles komt immers heel wat verboden wapen- en drugtrafiek aan het licht. Nu zijn er nog andere gemeenten in het land met een groot aantal feiten in verband met wapens of drugs, zoals de grote steden of andere grensgemeenten. Deze tellen dan echter meer andere feiten zodat het procentuele aandeel kleiner is.

4. Besluit clusteranalyse

Dank zij de opgestelde typologie komen dus enkele opvallende patronen aan het licht. De criminaliteitstypering moet echter met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd worden, in die zin dat alle delictgroepen evenwaardig behandeld worden door de standaardisering van de verschillende delictcijfers. Met andere woorden, banditisme wordt evenwaardig aan de groep diefstallen. In de realiteit echter wordt alles overstemd door het overwicht van de diefstallen.

De enige mogelijkheid echter om systematisch patronen te herkennen in de overige delicten, is overgaan tot een dergelijke typering. In dit stadium van het onderzoek kunnen deze patronen enkel vastgesteld worden. Waarom deze zich zo ruimtelijk manifesteren moet verder onderzocht worden, door verbanden te zoeken met andere socio-economische variabelen.

In het huidige onderzoeksstadium kan reeds met zekerheid worden gesteld dat de aanwezigheid van centrumfuncties of van een grote tijdelijke bevolkingsconcentratie, een positieve invloed heeft op de criminaliteit.

5.2. ONDERZOEK PER STATISTISCHE SECTOR

De statistische sector is, als geografisch onderdeel van de gemeente, interessant om reden van beschikbaarheid van demografische en socio-economische gegevens.¹⁴¹ Toepassingen in de Brusselse agglomeratie en in de stad Kortrijk leren dat het spreidingsbeeld nogal eens verschilt naargelang de aard van de criminaliteit. Gewone diefstallen en geweldsdelicten situeren zich vooral in commerciële gebieden en ontspanningscentra, terwijl diefstallen met braak vooral voorkomen in de periferie. Bekende drugsverhandelingscentra (zie kaart 4) zijn naar lokalisatie sterk afhankelijk van de politieactie en verschuiven zeer snel.

De studie toont ook de beperktheid van de politionele statistiek aan. Dit is zeker het geval wat de dadergegevens betreft, want naast de dark number problematiek is het moeilijk om, op basis van een ophelderingsgraad van $\pm 20\%$, relevante uitspraken te doen.

Toch is het zo dat b.v. het spreidingsveld van alle bij alle politiediensten in 1990 bekend geworden daders, naar woonplaats geografisch zeer sterk samenhangt met het spreidingsbeeld naar pleegplaats van de feiten (kaart 5). Ook hier zijn de grote steden in het algemeen en het Samber-Maasbekken, de assen Antwerpen-Brussel en Antwerpen-Gent, de kustzone en de provincie Limburg opmerkelijk aanwezig. Rekening houdend met de mobiliteit van de daders is dit logisch want daaruit blijkt dat de meesten op korte afstand van de woonplaats actief zijn (zie kaart 5 en figuur 2).¹⁴² Slechts de kust, het oostelijk deel van België en het Samber-Maasbekken wijken daarvan af.

Het is echter duidelijk dat dit nog maar een eerste, macroscopische studie is, die zeker om verfijning vraagt.

6. Besluiten

1. De bevolking(sdichtheid) is de meest verklarende factor voor het voorkomen van geregistreerde criminaliteit;

2. criminaliteitsgraad en -dichtheid zijn regiogebonden;

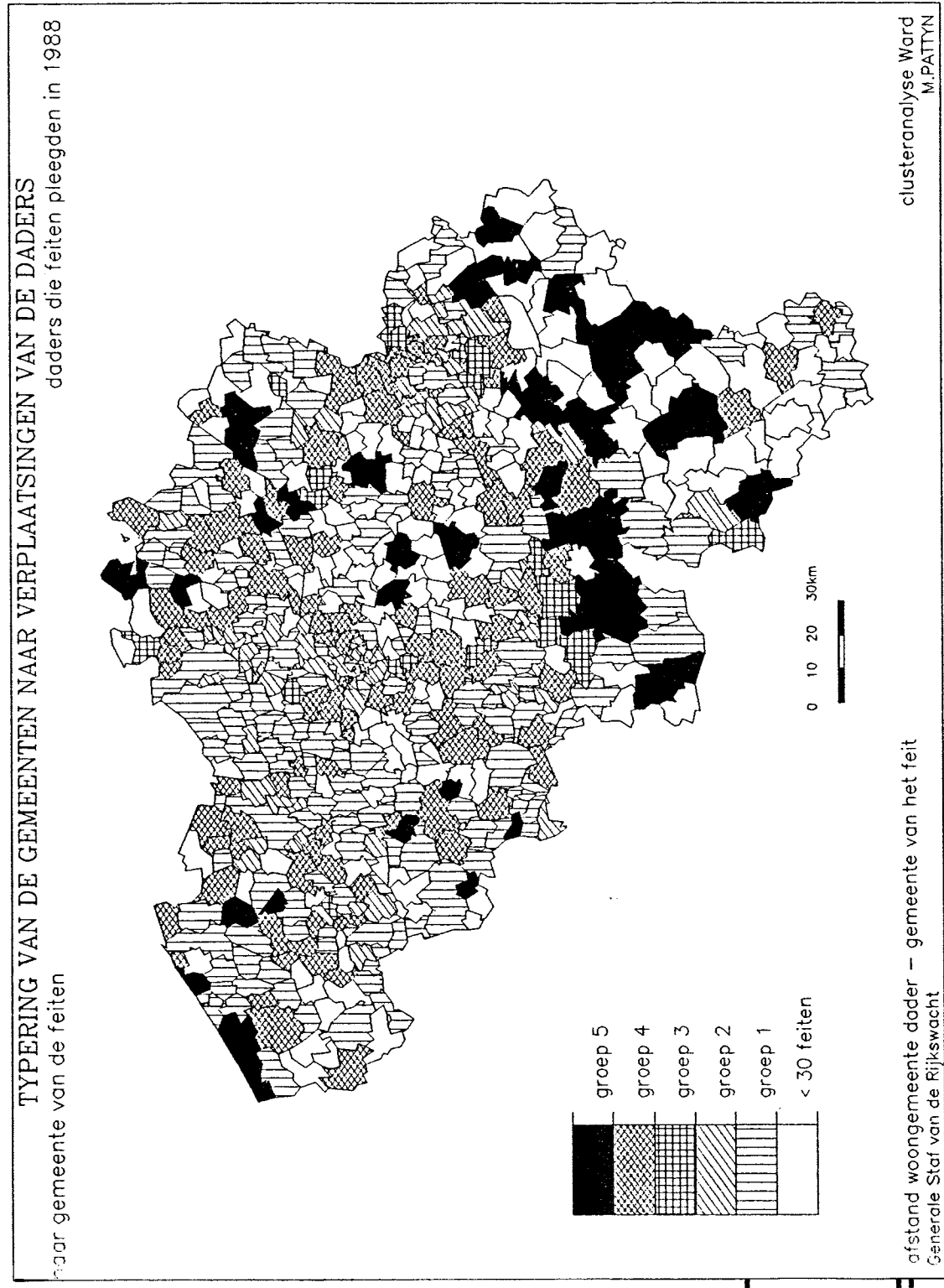
3. verstedelijking is zeer dikwijls een belangrijke factor, vermoedelijk mede onder invloed van aantrekkelijkheid en aanwezigheid van tijdelijke bevolking (dader-slachtoffer);

141. LOUCKX, M., 'Gegevens van criminaliteit per wijk', *Revue van de rijkswacht*, nr. 118, 198, s.d., p. 36-40. Een voorstel tot ruimtelijke verfijning van de criminaliteitsstatistieken.

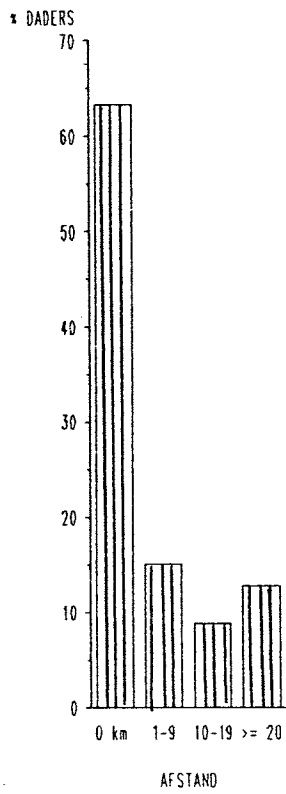
142. Interne, niet gepubliceerde studie, M. PATTYN.

4. thematische studies en studies per statistische sector zijn aangewezen en moeten worden bevorderd.

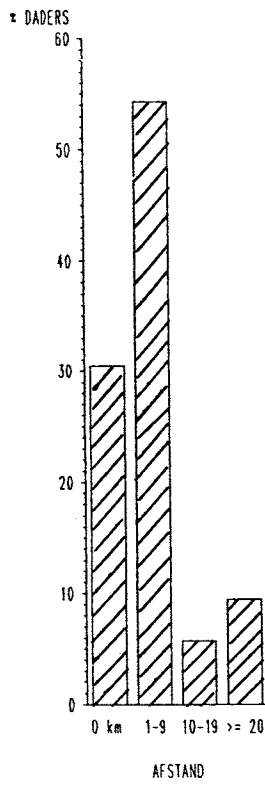
Hierbij blijkt nu reeds uit voorbereidende studies dat bepaalde buurten, met verschuivingseffecten, aantrekkelijk zijn als woonbuurt (vooral afhankelijk van sociale status) en thematisch als pleegbuurt (uitgangscentra, winkelconcentraties, aanwezigheid van parkings, ...).

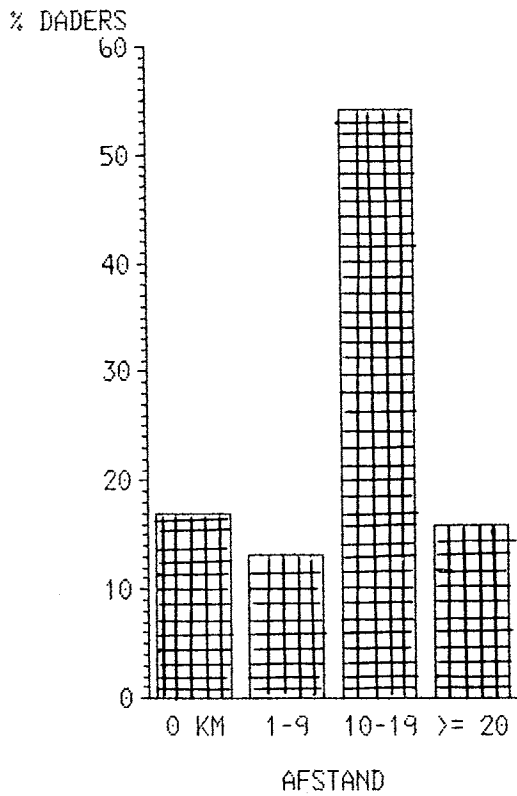
Figuur 2

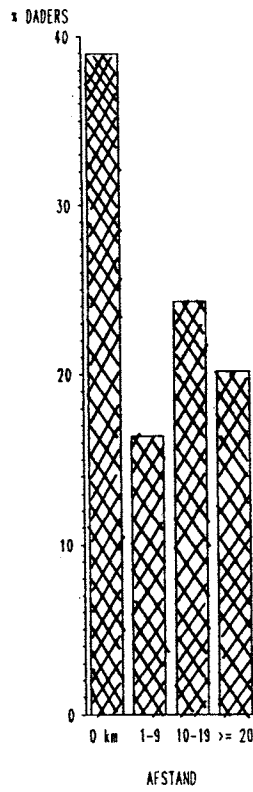
GROEP 1

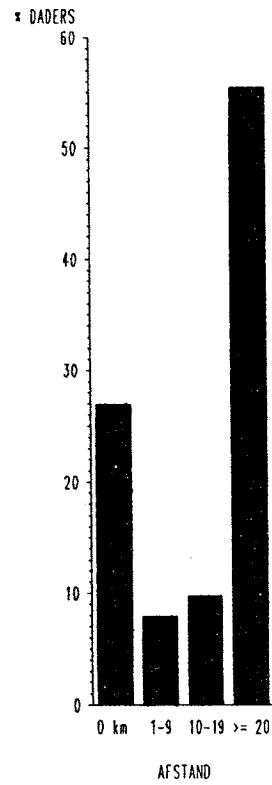
GROEP 2

GROEP 3

GROEP 4

GROEP 5

Kaart 4

